

Artbrott

- en institutionell bastard i gränsskiktet mellan statsvetenskap och juridik?

Abstract

This paper deals with a partly new development in the Swedish law system, somewhere in the boundary between political science and jurisprudence. A new instrument - "artbrott"- has successively become more popular among lawyers and politicians. The new instrument – here translated to classified crimes - signifies that the perpetrator is sentenced to prison even though the seriousness of the crime committed is not in itself serious enough for such a consequence. The reason for this policy stance is to create a prevention against crime of that specific character among the public. The use of this instrument has grown considerably both concerning types of crimes as well as in application. Little research has been made in this field and very few articles have been written both in terms of legal papers as well as in governmental bills. The analytical approach has been to use thesis from political science and common law in a normative analysis over centuries. The aim is to discuss advantages and disadvantages with this rather new instrument, summarised as a hybrid in the Swedish penal law code.

Keywords: classified crimes, crime prevention, principal of justice, penal law system, legal security.

Innehållsförteckning

1	Inledning	4
1.1	Bakgrund och syfte	4
1.2	Problemformulering, avgränsning och metodval	4
1.3	Disposition	5
2	Nedslag i etik och juridik i äldre tider	6
2.1	Aristoteles, (384-322 f.Kr)	6
2.2	Kant, (1724-1804)	7
2.3	Bentham, (1748-1832)	8
2.4	Maktfördelningslärans fäder	9
3	Kriminalpolitik och synen på straff	11
3.1	Äldre tider	11
3.2	Behandlingstankens tillbakagång och nyklassicismens framfart	13
4	Straffrättssystemet som etiskt rättesnöre	15
4.1	Straffrätt, ett statligt monopolområde	15
4.2	Straffsystemets tre nivåer	15
	4.2.1 Kriminaliseringsnivån.....	16
	4.2.2 Domstolsnivån.....	17
	4.2.3 Verkställighetsnivån.....	17
4.3	Straffsystemets legitimitet och rättssäkerhet	18
	4.3.1 Fördjupad analys kring rättssäkerhetspostulaten.....	19
5	Artbrottens legala positionering	22
5.1	”Brottets art” som fängelsepresumtion	22
5.2	Som kodifiering på tidigare praxis	23
5.3	Vilka brott, och varför just dessa?	24
5.4	Artbrott med olika stark fängelsepresumtion	26
	5.4.1 Rattfylleri, ett empiriskt exempel.....	26
6	Fördjupad analys	28
6.1	Artbrottsinstitutet ur ett historiskt perspektiv	28
	6.1.1 Aristoteles, dygden och den ”blomstrande” domaren.....	28
	6.1.2 Kant, viljan och den objektiva moralen.....	28
	6.1.3 Straff, rättspositivism och Benthams nyttokalkyl.....	29
	6.1.4 Lagstiftaren som högborg i Lockes och Montesquieus idévärld.....	30
6.2	Artbrottsinstitutet sett ur tre aktörsperspektiv	30
	6.2.1 Medborgarperspektivet.....	30
	6.2.2 Domarperspektivet.....	32
	6.2.3 Lagstiftarperspektivet.....	34
7	Avslutande reflektioner	37

1 Inledning

1.1 Bakgrund och syfte

Gruppen artbrott är brott vilka skall särbehandlas i påföljdshänseende. Ett artbrott innebär att domstolen skall utdöma ett fängelsestraff *trots* att varken straffvärdet eller återfallsfrekvensen talar för detta¹. Motivet härför har av lagstiftaren angivits vara att de brott som tillhör gruppen artbrott måste särbehandlas av *allmänpreventiva skäl* för att den allmänna laglydnaden skall kunna dirigeras. Tankegångarna syns tydligt i exempelvis prop. 1997/98:96 där följande anförs kring artbrotten:

*”Artbrottslighet kan således beskrivas som brott av sådan art att det bedöms lämpligt att av i huvudsak allmänpreventiva skäl ingripa med en sträng påföljd omedelbart trots att straffvärdet i sig inte är påtagligt högt. Vad man härigenom förväntar sig att uppnå är en på generell nivå både moralbildande och moralförstärkande effekt, och en avskräckningseffekt som motverkar den aktuella typen av brott”.*²

Ett fängelsestraff är att se som lagens strängaste påföljdsform och är samhällets starkaste korrekionsmedel avseende kriminellt beteende³. Mot bakgrund av denna vetenskap har inom såväl kriminalpolitiken som domstolspraxis stor möda nedlagts på att utveckla och upprätthålla adekvata strategier och metoder för att hantera hur detta sanktionsmedel ska användas. Grundbulten i all påföljdsbestämning är att utgå från varje människas individuella ansvar. Parallellt med detta synsätt har framförallt under de senaste årtiondena användandet av artbrottsinstitutet vuxit. Summariskt uttryckt innebär detta att allmänprevention i vissa fall måste ges företräde framför de individuella omständigheterna i det enskilda fallet. Syftet med denna uppsats är att belysa hur artbrottsinstitutet kan tolkas i gränlandet mellan statsvetenskap och juridik.

1.2 Problemformulering, avgränsning och metodval

Problemformuleringen för en uppsats av denna tvärsaktoriella karaktär är av naturliga skäl svår att göra entydig. Området är tämligen obeforskat varför jag tillåtit min uppsats att på vissa punkter få en något essäartad inriktning med teoretiskt eklektiska inslag. När problemområdet inringats och avgränsats kan uppsatsens frågeställningar uttryckas i följande punkter:

1. Vad är ett artbrott och hur har institutet utvecklats över tid?
2. Vilka etiska kriterier ligger till grund för att ett brott ska anses som ett artbrott?
3. Hur ställer sig dessa kriterier i belysning av rådande samhällsutveckling?

---

¹ Straffvärdet kan översättas som brottets ”svårighetsklassificering”. Begreppet definieras närmare under avsnitt 5.1.

² Prop. 1997/98: 96. ”Vissa reformer av påföljdssystemet”, s.116.

³ Detta kommer bland annat till uttryck i brottsbalkens första kapitel 3 och 5 §§.

I arbetet har jag ställts inför komplicerade avgränsningsproblem. Sett med statsvetarens glasögon har jag av utrymmesskäl endast kunnat behandla ett fåtal frontfigurer på den statsfilosofiska och etiska estraden. Härvid har jag valt att koncentrera min analys på en utvecklingslinje från Aristoteles, via Immanuel Kant och Jeremy Bentham, till maktlärans fäder gestaltade i form av John Locke och Charles de Montesquieu. Självfallet kan valet av aktörer göras annorlunda. Det bör i denna del även betonas att beskrivningen av deras teorier ingalunda gör anspråk på fullkomlighet, tvärtom har jag tagit mig friheten att enkom koncentrera analysen kring de delar i teoribildningen vilka torde vara av intresse för den fortsatta analysen.

Med en jurists glasögon har jag också tvingats till förenklingar och förkortningar. Exempelvis har jag inte haft möjlighet att inom uppsatsens ram dissekera olika juridiska tillämpningsproblem med institutet. Ej heller har det varit möjligt att på djupet penetrera frågor kring brott med olika artvärden, eller i vilken utsträckning artbrottets karaktär kan integreras i påföljdsbedömningen.

Ett försök till fusionering av tankegods från två delvis separata discipliner som juridik med betoning på rättshistoria, och statsvetenskap med betoning på etikutveckling, kräver en relativt lång tillbakablick. Eftersom artbrottsinstitutet successivt vuxit fram under historiens gång har denna förhållandevis omfattande startsträcka setts som oundviklig. Kanske något oortodoxt har jag även valt att placera delar av min analys i avsnitt som enligt gängse nomenklatur brukar betecknas som ”recit”. Detta har bedömts nödvändigt för att skapa en solid bas i det fortsatta analysarbetet.

Min operativa ansats har varit att söka genomföra en idéanalys med normativa inslag. Skälet härtill är min nyfikenhet att söka problematisera ett institut som många tar för givet. En ”bastard” inom rättssystemet lär någon ha uttryckt saken. Den normativa ansatsen gör som framhållits ovan inte anspråk på att vara fullständig. Möjligheterna till påbyggnad och utvikning är flertaliga. Bristen på forskningsinsatser vad avser artbrottsinstitutet har inneburit att uppsatsmaterialet främst bygger på primärkällor såsom propositioner, offentliga utredningar och domar. Några standardverk på området föreligger tyvärr inte. Med ovanstående reservationer framgår min disposition nedan.

1.3 Disposition

Den fortsatta framställningen disponeras på följande sätt:

- Kapitel 2 Uppsatsen inleds med ett historiskt avsnitt kring etik och juridik.
- Kapitel 3 Härpå följer ett historiskt avsnitt kring svenska straffideologier.
- Kapitel 4 Därefter följer ett teoretiskt kapitel om grundvalarna kring dagens svenska straffsystem.
- Kapitel 5 Det teoretiska avsnittet övergår härefter i en mer empirisk genomgång av artbrottens positionering på den kriminalpolitiska kartan.
- Kapitel 6 Uppsatsens näst sista kapitel är en fördjupad del där artbrottsinstitutet dissekeras dels utifrån en historiskt teoretiskt konstruktion, dels utifrån tre samhällsaktörers perspektiv.
- Kapitel 7 Arbetet avslutas med slutlänkande reflektioner samt förslag på fortsatt forskning.

2 Nedslag i etik och juridik i äldre tider

2.1 Aristoteles, (384-322 f.Kr)

Aristoteles etiska teser och dess uttolkning har fått en enorm räckvidd i idéhistorien varför jag valt att börja uppsatsen med en mindre exkurs kring denna etikens urfader. Framställningen är koncentrerad till de delar som är speciellt relevanta när man analyserar juridikens och straffrättens roll i samhällsbyggandet.

Aristoteles etik kan sägas grunda sig i hans teologiska syn på universum⁴. För Aristoteles liksom för andra antikens greker är således den ensidiga teokratiska synen på statsmakten främmande. Aristoteles föreställer sig inte samhällsidéerna som kommande från någon högre religiös makt, eller verkligheten statuerad av utomstående krafter, utan ser tvärtom den existentiella drivkraften som inneboende i alla levande varelser och i alla döda ting⁵. Aristoteles menar att all materia har en given funktion i sin omvärld och ett slutligt högsta ”gott” mål. Människans förutbestämda ”goda” mål är att uppnå lyckan⁶. De egenskaper hos en människa som verkar för utvecklingen mot detta mål är s.k. dygder. De aristoteliska dygderna kan, grovt förenklat, sägas vara erfarenhetsbaserade dugligheter att avgöra vad som är rätt eller fel, gott eller ont. Aristoteles givna utgångspunkt är att människan till sin natur är rationell vilket enligt honom leder till slutsatsen att hon rättar sina handlingar efter vad som kan tänkas bidra till det ”förutbestämda goda livet”⁷. I ovanstående tankegångar finns själva fröet till Aristoteles etiska kompass med därtill kopplat rättstänkande.

Enligt Aristoteles är en stats främsta uppgift att förmå och underlätta för sina medborgare att leva dygdigt. Han iakttar dock att statens lagar inte alltid svarar mot detta ändamål och menar härmed att det kan finnas en diskrepans mellan den skrivna rätten och den ”naturliga” rätten (dvs. moralen)⁸. Här kan krävas korrektionsinsatser av allmänpreventiva skäl. I denna bemärkelse kan man med försiktighet hävda att Aristoteles teoribildning har inslag av rättspositivistiska tankegångar. När det gäller såväl den skrivna rätten som den moraliska rätten bör även framhållas att för Aristoteles är rättvisebegreppet centralt⁹. För en modern publik måste dock starkt understrykas att Aristoteles rättvisebegrepp är minst sagt selektivt. I Aristoteles värld har grekerna exempelvis ett betydligt högre värde än barbarfolken och kvinnosläktet faller helt utanför

⁴ Jmf. Strömberg, Tore, 1989. *Rättsfilosofins historia i huvuddrag*, s. 10-11.

⁵ Nergelius, Joakim (red.), 2001. *Rättsfilosofi –samhälle och moral genom tiderna*, s. 15-17.

⁶ För tydlighetens skull bör här observeras att lycka med Aristoteles glasögon inte är lika med exempelvis glädje eller vällust, utan är mer ett allmänt tillstånd av att leva ett tillfredsställande liv.

⁷ Tännsjö, Torbjörn, 2000. *Grundbok i normativ etik*, kap.6.

⁸ Strömberg, Tore, 1989. *Rättsfilosofins historia i huvuddrag*, s. 10-11.

⁹ Jmf. Simmonds, Nigel E, 2003. *Juridiska principfrågor –rättvisa, gällande rätt och rättigheter*, s. 78-80. Även Nergelius, Joakim (red.), 2001. *Rättsfilosofi –samhälle och moral genom tiderna*, s. 16-17.

Aristoteles referensramar. Med detta sagt bör dock betonas att Aristoteles är omöjlig att bortse ifrån i den rättshistoriska utvecklingsprocessen. Vägen från antiken fram till dagens tänkande avseende exempelvis allmänprevention och den artbrottslighet som här studeras är visserligen krokig, men högst påtaglig.

2.2 Kant, (1724-1804)

Nästa frontalfigur att lyfta fram i denna historiska exkurs är filosofen Immanuel Kant. Denne etikens nestor har många strängar på sin lyra. Bland de tankar han producerat bör hans syn på samhällelig maktindelning lyftas fram¹⁰. Kant betonar vikten av att varje samhälle omgärdas av allmänna regler och att konkreta fall kan subsumeras under dessa. Vidare är det för Kant oundgängligt att det finns en samhällelig kontrollinstans som i domar avgör vad som är rätt eller fel i de konkreta fallen¹¹.

För Kant är begreppet *vilja* centralt i alla typer av moraliska bedömningar¹². Således är ”den goda viljan” det etiskt korrekta rättesnöret och det som varje levande varelse har att rätta sig efter. I denna del representerar Kant en sinnelagsetik¹³, dvs. den moraliska bedömningen grundar sig på aktören själv. När det gäller ”den goda viljan” finns starka parallella tankegångar till det västerländska straffrättsliga systemet där en brottslings straffansvar främst baseras på gärningsmannens intentioner, och inte på hans objektiva farlighet. Ett typiskt exempel härpå är uppsåts- och oaktsamhetsrekvisiten¹⁴ i svensk straffrätt vilka principiellt innebär att ett ”ont uppsåt” straffas högre än samma brott begånget av oaktsamhet. Ett konkret exempel på uppsåtets betydelse är barmhärtighetsmord¹⁵ där ett ”gott uppsåt” i vissa länder anses vara en förmildrande omständighet. Straffrättsetiskt är Kant även intressant i det att han betonar vikten av vedergällning för ett begånget brott. Enligt Kant skall straffet stå i proportion till brottet, vilket konsekvent använt innebär att misshandel leder till diverse kroppsliga bestraffningar, samt att mord ovillkorligen leder till ett dödsstraff¹⁶.

När det gäller den kantianska moralen bör även framhållas att Kant delar Aristoteles grundstipulation om att människan till sin natur är en rationell varelse¹⁷. Detta gör att människan, enligt Kant, kan ”resonera” sig fram till ”den goda viljan”. Denna moraliska arbetsmetod har för eftervärlden kommit att bli känt som ”det kategoriska imperativet”. I detta avseende tycks Kant inte tala om den ovan nämnda subjektiva motivationen utan snarare om den förnuftiga viljan. Ett utflöde av dessa tankegångar som Kant själv använder sig av i sina verk är att det är moraliskt rätt att hjälpa en medmänniska i nöd eftersom man förnuftsmässigt skulle vilja att alla agerar på det sättet. På samma sätt är

---

¹⁰ Jmf. Nergelius, Joakim (red.), 2001. *Rättsfilosofi –samhälle och moral genom tiderna*, s. 72.

¹¹ *Ibid*, s. 72.

¹² Tännsjö, Torbjörn, 2000. *Grundbok i normativ etik*, s. 60-62.

¹³ Här kan noteras inflytandet av Aristoteles som också menade att den etiska bedömningen snarare sker utifrån aktörens egenskaper än exempelvis handlingens konsekvenser.

¹⁴ Med rekvisit förstås förutsättningarna för att ett brott skall kunna styrkas.

¹⁵ Med barmhärtighetsmord förstås ett mord där gärningsmannens intention är att avsluta lidandet för en allvarligt sjuk person.

¹⁶ Tännsjö, Torbjörn, 2000. *Grundbok i normativ etik*, kap. 4.

¹⁷ *Ibid*, kap. 4. s. 61-63 ff.

det moraliskt förkastligt att begå självmord eller bruka våld, då man inte kan vilja att alla andra nyttjar sådana metoder¹⁸. Annorlunda uttryckt kan man hävda att Kant på detta sättet ”finner/argumenterar” för en objektiv moral vilket grundar sig på det kategoriska imperativet. Likaså kan man hävda att Kant förespråkar en formalistisk moral i den bemärkelsen att det kategoriska imperativet bestämmer vad alla måste vilja. Tillspetsat förespråkar den fullfjädrade kantianen den latinska maximen: ”Fiat iustitia paereat mundus”, vilket på svenska betyder ”rättvisa ska skipas även om den leder till att världen går under”. Som framgått av ovanstående har Kant präglat tänkandet inom straffrätt och etik alltsedan sin levnad. Olika mycket och på olika sätt förvisso, men likväl förblir han en nestor. För Kant skulle begreppet artbrott knappast vara en främmande fågel.

2.3 Bentham, (1748-1832)

Efter Aristoteles och hans teologiska syn på människan och hennes dygder, samt Kant och hans ”förnuftiga” vilja och rättvisa, finns anledning att titta närmare på andra filosofer som satt sina särskilda handavtryck på den etiska sanddynan. Här vill jag börja med utilitarismens banerförare Jeremy Bentham.

”Utilitas” är den latinska termen för nytta. Kännetecknande för utilitaristerna och dess företrädare är önskan om att maximera den sammanlagda nyttan i samhället¹⁹. Utilitarism är en renodlad konsekvensetik i det att det är konsekvenserna som är det etiskt intressanta, inte aktören i sig. Skillnaden mot Kants idévärld är här dramatisk och speglar på många sätt den spänning som alltid präglat den straffrättsliga idédebatten.

Jeremy Bentham kan, liksom Aristoteles, sägas vara rättspositivist i den meningen att han menar att rätten går att åtskilja från moralen. Han går dock ett steg längre än Aristoteles i det att han förespråkar en *medveten* åtskillnad mellan dessa system och anser att det aldrig går att sammanblanda rätt och moral²⁰. Bentham förespråkar i sina skrifter ett mycket kritiskt förhållningssätt till den skrivna rätten och menar att gällande rätt enkom är ett maktuttryck och inte en manifestation av den vedertagna moralen i ett samhälle²¹.

När det gäller Benthams syn på den skrivna rätten menar han att lagarnas innehåll skall sträva efter att maximera medborgarnas sammanlagda nytta²². För Bentham styrs människors handlande endast av lust- och olustkänslor vilket gör att olustkänslor i form av straffrättsliga sanktioner är en oundgänglig drivfjäder i statens handlande mot sina medborgare. Bentham sträcker sig till och med så långt att han menar att statens

---

¹⁸ Tännsjö, Torbjörn, 2000. *Grundbok i normativ etik*, kap. 4. Även Nergelius, Joakim (red.), 2001. *Rättsfilosofi –samhälle och moral genom tiderna*, s. 69-71.

¹⁹ Simmonds, Nigel E, 2003. *Juridiska principfrågor –rättvisa, gällande rätt och rättigheter*, s. 25-43. Även Tännsjö, Torbjörn, 2000. *Grundbok i normativ etik*, kap. 2.

²⁰ Nergelius, Joakim (red.), 2001. *Rättsfilosofi –samhälle och moral genom tiderna*, s. 84-86. Även Strömberg, Tore, 1989. *Rättsfilosofins historia i huvuddrag*, s. 57-60 samt 78.

²¹ Som kuriositet kan nämnas att Bentham kommenterade fenomenet naturliga rättigheter med följande ordalag: ”Natural rights is simple nonsense: natural and imprescriptible rights, rhetorical nonsense, it is nonsense upon stilts!”

²² I Benthams tankevärld är den skrivna rätten inte något annat än suveränens (dvs. den styrande maktens) befallningar. Jmf. Strömberg, Tore, 1989. *Rättsfilosofins historia i huvuddrag*, s. 58.

lagstiftningsmonopol är bindande endast i den meningen att de som inte lyder kan träffas av ett erforderligt straff²³; ”*Without punishment, no such thing as law*”. Som kuriosas, men ändå intressant i ett straffrättsligt sammanhang, bör nämnas att Bentham, liksom Kant, anser att det utdömda straffet bör vara proportionerligt, men till skillnad från Kant ser Bentham dödsstraffet som inhumant. Vidare menar Bentham att utdömande av ett proportionerligt straff i förhållande till brottet inte får resultera i att gärningsmannen tillfogas mer ont än nödvändigt²⁴. Som framgått tidigare landar Kant med sitt straffrättsetiska tankesätt snarast i en slags omvänd slutsats.

Som en motreaktion mot de *klassiska* utilitaristernas åsikt att vi alltid i varje situation måste söka maximera lyckan för alla berörda individer har *regelutilitarismen* kommit. Denna teoribildning anser att vi bör välja och efterkomma en uppsättning regler som generellt sett är lyckomaximerande även om de inte maximerar lyckan i varje enskilt fall²⁵. Nyttokalkyler i varje enskilt fall måste med andra ord underordna sig regler som erfarenhetsmässigt visat sig ge en bättre behovstillfredsställelse över tid. Här har vi ett embryo till normativa etikregler som i sin tur bildar en grundstomme till juridiska regelsystem. Från nytta till regeltolkning, och vidare till juridiskt system med andra ord. Sammanfattningsvis blir bekantskapen med utilitaristerna fruktbar när man ska förstå och tolka faktorerna bakom artbrottens framväxt.

2.4 Maktfördelningslärans fäder

Måhända inte helt oväntat vill jag avsluta denna genomgång av filosofiska förfäder med en kortfattad presentation av John Lockes (1632-1704) och Charles de Montesquieus (1689-1755) maktfördelningsläror.

Den engelske filosofen Locke brukar i forskningen framhållas som den moderna maktfördelningslärans första förespråkare²⁶. Locke menar att bildandet av en stat är nödvändigt för att råda bot på de olägenheter som råder i ett statslöst tillstånd²⁷. Staten i Lockes tappning ses således som ett skapat och artificiellt objekt, nödvändigt för att stävja kaos. I det statslösa samhället, det som Locke kallar för ”*naturligtillståndet*”, saknas tre fundamentala samhällseliga grundvalar. Dessa är avsaknaden av en gemensam, känd och beständig lag, avsaknaden av en känd och opartisk domarfunktion, samt avsaknaden av en opartisk exekutiv makt²⁸. En närmare genomläsning av filosofens idévärld ger vid handen att Locke ser den lagstiftande makten som den viktigaste och som den överordnade institutionen. Själva inrättandet av denna nivå är den första och mest fundamentala av alla samhällets lagar. Locke ser det vidare som fundamentalt att alla medlemmar i samhället skall ha del i den lagstiftande makten, antingen direkt eller genom valda ombud²⁹.

---

²³ Strömberg, Tore, 1989. *Rättsfilosofins historia i huvuddrag*, s. 58. Se även Nergelius, Joakim (red.), 2001. *Rättsfilosofi –samhälle och moral genom tiderna*, s. 86.

²⁴ Jmf. Strömberg, Tore, 1989. *Rättsfilosofins historia i huvuddrag*, s. 58.

²⁵ Simmonds, Nigel E, 2003. *Juridiska principfrågor –rättvisa, gällande rätt och rättigheter*, s. 43-46.

²⁶ Jmf. Strömberg, Tore, 1989. *Rättsfilosofins historia i huvuddrag*, s. 33-34, 39-40.

²⁷ Nergelius, Joakim (red.), 2001. *Rättsfilosofi –samhälle och moral genom tiderna*, s. 34-45.

²⁸ *Ibid*, s. 37-41. Även Strömberg, Tore, 1989. *Rättsfilosofins historia i huvuddrag*, s. 32-34.

²⁹ Nergelius, Joakim (red.), 2001. *Rättsfilosofi –samhälle och moral genom tiderna*, s. 39.

När det gäller Locke och lagarnas innehåll menar Locke att den skrivna rätten alltid syftar till att skydda medborgarnas "property"³⁰. Med begreppet "property" åsyftar Locke individens rätt till sin egendom, sitt liv, sin hälsa och sin frihet. Dessa rättigheter ser Locke som oundgängliga och det ankommer på staten att genom lagstiftningen skydda dessa. Annorlunda uttryckt innebär detta att samhälls- och lagstiftningsmakten får en naturlig begränsning eftersom den enligt Locke endast omfattar rätten att använda tvång för att skydda individens "property".

Avslutningsvis bör nämnas att Locke också kan sägas vara lite av en förgrundsgestalt till begreppet rättssäkerhet. För det första tar Locke avstånd från en skönsmässig lagstiftning och menar att lagen skall vara fastlagd och allmänt känd för dess medborgare³¹. För det andra menar han att alla medborgare i en stat ska omfattas av lagen³². Som kuriosas kan nämnas att detta leder Locke till den då revolutionerande ståndpunkten att dåvarande kungen av England, precis som övriga medborgare, skall underkastas det juridiciella systemet. Ett återkommande rättsstatstema hos Locke är sammanfattningsvis en fungerande rättsordning med opartiska domare som dömer efter fasta, vederlagda och allmänt kända lagar.

En som starkt påverkades av Lockes tankerön var ämbetsmannen och juristen Charles de Montesquieu. Han vistades i England under några levnadsår och tog där djupt intryck av det engelska statsskicket som han sedermera kom att upphöja till ett slags ideal i boken "Om lagarnas anda". Förenklat uttryckt kan sägas att Montesquieu skördade frukterna av den tankevärld som Locke initierat. Liksom Locke menar Montesquieu att all statsmakt bör splittras för att undvika maktmissbruk³³. Montesquieu eftersträvar härvid överlappande system för att säkerställa vad han i sina arbeten kallar för en "moderat styrelse". Denna "moderata" styrelse kan förenklat uttryckt sägas ha som kännetecken att politiska impulser inte omedelbart ska få fullt och snabbt genomslag. Enligt Montesquieu finns det i varje stat tre slag av makt -den lagstiftande, dömande och verkställande makten- och dessa maktkategorier får inte sammanblandas så att samma personer har del i mer än en av dessa samtidigt³⁴. Den "moderata" styrelsen säkerställer enligt Montesquieu att eftertanke och reflektion dominerar arbetsgången snarare än passioner och impulser. Nyckelordet härvid är maktbalans och denna maktbalans leder enligt Montesquieu ingalunda till handlingsförlamning, utan snarare till effektivitet genom de olika nivåernas motsättningsdynamik.

Ovanstående ger vid handen att det finns anledning att misstänka att Montesquieu - och möjligen även Locke - om de levde idag skulle ha satt tänderna i artbrottsinstitutet, och dess ideologiska rötter. En försiktig slutsats härvid är att de troligtvis skulle ha uppfattat artbrottsinstitutet i sin nuvarande tappning som en form av "sammanblandningsinstitut", vilket jag återkommer till längre fram.

---

³⁰ Strömberg, Tore, 1989. *Rättsfilosofins historia i huvuddrag*, s. 31-32.

³¹ Nergelius, Joakim (red.), 2001. *Rättsfilosofi –samhälle och moral genom tiderna*, s. 40.

³² Ibid, s. 39-42.

³³ Se tex. Strömberg, Tore, 1989. *Rättsfilosofins historia i huvuddrag*, s. 33.

³⁴ Nergelius, Joakim (red.), 2001. *Rättsfilosofi –samhälle och moral genom tiderna*, s. 50-52.

3 Kriminalpolitik och synen på straff

3.1 Äldre tider

Strafftankar och påföljdssystem är ingen ny företeelse. Alltsedan bibeln och Mose tio budord har de samhällsbevarande krafterna brottats med frågeställningen hur brott och straff ska hanteras. De tidiga svenska landskapslagarna är ett exempel³⁵. För att belysa frågor kring artbrottens hantering krävs en insikt i dessa historiska processer. Innan systemet med polismakt och domstolar utvecklats i modern tappning användes straffmätning som en metod att åstadkomma laglighet mot överheten. Användandet av bestialiska straff såsom dödsstraff, stympning och motsvarande har successivt ersatts av det moderna straffsystemets krav på fastställande av skuld före åtföljande bestraffning. De första tecknen på förändring kom med de första interneringsstraffen av karaktären ”sätta brottslingen på fästning” och motsvarande³⁶. Det handlade då om ren inlåsning där fången sattes att utföra olika straffarbeten. Genom framväxten av ett polisväsende växte systemen med ett fungerande rättsväsende fram där straffet sågs som en del av rehabiliteringen till samhällslivet.

Den dominerande straffrättsideologin under 1800-talet var vad som i historisk forskning har kommit att kallas för ”den klassiska skolan”³⁷. Dess huvudprincip var att på brott ska vedergällning följa som står i proportion till brottets svårighetsgrad. Denna skolbildning såg *allmänprevention* som ett honnörsord för såväl kriminalisering på samhällsnivån som straffmätning på individnivån för den enskilda brottslingen. I enlighet med detta synsätt sågs straffet som brottets negation dvs. ett straff utdöms proportionerligt i förhållande till det konkreta brott som begåtts. De kantianska influenserna var i denna del betydande (jmf. avsnitt 2.2). ”Öga för öga, tand för tand” är ett annat mera drakoniskt sätt att uttrycka dåtidens synsätt.

Som en reaktion mot denna mer handgripliga och något bestialiska syn på brott och straff uppstod i början av 1900-talet en ny ideologi som i forskningen erhållit epitetet ”*behandlingsskolan*”³⁸. Enligt denna åsiktsriktning lämnades proportionalitetstanken därhän, i stället skulle samhällets reaktion på brottets svårhetsgrad bestämmas *utifrån brottslingens egen personlighet*. I den historiska forskningen brukar detta

---

³⁵ I exempelvis Äldre Västgötalagen 5 kapitlet 2 § stadgas följande om mandrån: ”Dräper kvinna man, då skall man föra talan mot närskyldaste man. Han skall svara för böter eller fly redlös”. Jmf: Häthén, Christian & Nilsén, Per, 2004. *Svensk historisk lagbok – rättshistoriska källtexter*, s. 14.

³⁶ Här kan nämnas de under 1500-1600-talet vanligt förekommande tukthusen samt s.k. spinn- och rasphus där finansieringen skedde med medel från stadens kassa. Först under 1800-talet började de renodlade fängelserna med traditionella cellstraff att växa fram. Jmf: Häthén, Christian, 2004. *Stat och straff - rättshistoriska perspektiv*, s. 107-111 samt 211.

³⁷ Jmf. Häthén, Christian, 2004. *Stat och straff - rättshistoriska perspektiv*, s.179-192. Även Modéer, Kjell Å, 1997. *Historiska rättskällor*, s. 157-214.

³⁸ Jmf. SOU 1986:14, s. 23-28. Även Häthén, Christian, 2004. *Stat och straff - rättshistoriska perspektiv*, kap. 6.

sammankopplas med dåtidens rön inom medicin- och beteendevetenskap där man kom att se brottslighet som en form av sjukdomstillstånd³⁹. Istället för att som tidigare straffa brottslingen för sina gärningar började man således se brottslingen som sjuk och i behov av vård. Det fulla ansvaret försköts från brottslingen till samhället. I enlighet med denna förändrade skuldbörda blev den gängse kriminalpolitiska uppfattningen att den kriminelle skulle underkastas en behandling som kunde förändra och ”bota” individen. Dessa åtgärder skulle likt annan medicinsk behandling ske genom individorienterade åtgärder. Vägledande för hela straffutövningen blev således ett individuellt handlingsprogram vilket skulle utformas så att vederbörande verkligen botades. Inom kriminalvården kom behandlingstanken att få ett stort inflytande. Exempelvis ansågs det huvudsakliga syftet med ett frihetsberövande straff att behandla och återanpassa brottslingen till samhället. Ett utflöde av denna tankegång var införandet av villkorlig frigivning, samt behandling av den intagne efter vederbörandes attityd och graden av förbättring⁴⁰. Majoriteten fängelser i Sverige byggdes om och kom att byta namn från fängelser till kriminalvårdsanstalter. I samma anda blev vaktkonstaplar vårdare och fångar intagna/klienter osv.⁴¹. En av de mest aktiva och reformivrande aktörerna var enligt historikern Christian Häthén dåvarande justitieministern Karl Schlyter⁴². Under devisen ”Avfolka fängelserna” höll han under framförallt 1930-talet åtskilliga anföranden om strafflagsreformer samt skrev en mängd debattartiklar i såväl juridiska tidskrifter som dagspress. Schlyters bestämda uppfattning var enligt Häthén att den proportionalitetsutformade bestraffningsideologin var både grym och ineffektiv⁴³.

I Sverige följde det kriminalpolitiska reformarbetet helt behandlingstankens riktlinjer från början av seklet fram till 1960-talet⁴⁴. För att nämna några konkreta reformåtgärder kan pekas bl.a. på nya påföljder utöver villkorlig dom, såsom annorlunda påföljder för psykiskt sjuka och särskilda påföljder för unga gärningsmän⁴⁵. Man riktade även särskilt intresse mot de psykiskt sjuka lagöverträdarna samt brottslighet till följd av alkoholmissbruk.

Som kuriosa men belysande för behandlingstanken kan nämnas att man från lagstiftarens håll konsekvent sökte undvika att använda ordet ”straff”⁴⁶. Samtliga påföljdsbeteckningar såsom fängelse, böter, villkorlig dom osv. nyttjades vid sitt respektive namn, men någon sammanhållande benämning användes inte. Den vedertagna termen för straff blev istället ”sammhälsskyddsåtgärder”, vilket var ett fullt medvetet ideologiskt val. De ideologiska

---

³⁹ Stor betydelse hade härvid även framväxten av kriminologin. Denna ”nya” vetenskap sökte genom empirisk forskning kunskap om brottslighetens förekomst, orsaker och hur man bäst bekämpar dem.

⁴⁰ Jmf. SOU 1986:14, s. 27-28.

⁴¹ Ibid, s. 28.

⁴² Här bör inflikas att Karl Schlyter (f.1879, d.1959) var Sveriges justitieminister under åren 1932-36. Schlyter verkade under sin karriär som ämbetsman, som jurist och som socialdemokratisk politiker. Jmf. Häthén, Christian, 2004. *Stat och straff -rättshistoriska perspektiv*, s. 236-239 och 243.

⁴³ Häthén, Christian., 2004. *Stat och straff -rättshistoriska perspektiv*, s. 237.

⁴⁴ SOU 1986:14, avsnitt 2.1 t.o.m. 2.4. Rapport från Brottsförebyggande rådet 1977:7, s. 30-33. Jmf. även Christian, 2004. *Stat och straff -rättshistoriska perspektiv*, s. 226-257.

⁴⁵ De betydande reformerna väckte stor internationell uppmärksamhet och Sverige kom på många håll att betraktas som ett föregångsland när det gällde att förverkliga tankarna bakom behandlingsideologin. För mer utförlig bakgrund se även rapport från Brottsförebyggande rådet 1977:7, avsnitt 1.

⁴⁶ Detta kommer särskilt tydligt till uttryck i strafflagsberedningens slutbetänkande ”Skyddsåtgärder” SOU 1956:55.

spåren syns än i dag i lagtexten då ett ”straff” enligt brottsbalkens vokabulär endast är sanktionerna böter och fängelse⁴⁷. De andra påföljderna såsom exempelvis villkorlig dom, skyddstillsyn osv. benämns kort och gott som ”andra påföljder” vilket kan te sig aningen märkligt ur ett allmänspråkligt perspektiv. För gemene man torde merparten av det som ryms inom begreppet ”andra påföljder” hänföras till nomenklaturen ”straff”. I denna uppsats tar jag för enkelhetens skull mig friheten att genomgående använda termerna straff, påföljd och sanktion som likställda med varandra.

3.2 Behandlingstankens tillbakagång och nyklassicismens framfart

Kritiken mot behandlingstanken började visa sig kring seklets mitt och växte i styrka under 1970-talet i takt med att nedslående resultat från den kriminologiska forskningen presenterades. På flera håll visade studier att de resultat som man hoppats på med behandling inte inträffade. Vissa studier indikerade till och med att behandlingen inte bara misslyckats utan t.o.m. bidragit till än mer kriminalitet, narkomani och stigmatisering⁴⁸. De stora förhoppningar som anhängarna av behandlingsideologin hyste besannades inte och åtskilliga utredningar under den senare delen av 1960-talet och början på 1970-talet pekade på samma nedslående resultat.

Den kanske mest kända av de kritiska rapporterna som framfördes mot behandlingsideologin är en rapport som Brottsförebyggande rådet lade fram år 1977. Rapporten, som bar namnet ”Nytt straffsystem –idéer och förslag”, förespråkade att *brottet* skulle sättas i centrum vid påföljdsbestämningen istället för *gärningsmannen*⁴⁹. Utredarna kritiserade på en mängd punkter den svenska modellen. De menade bland annat att en frihetsberövad gärningsman inte i första hand spärras in på en anstalt för att ”botas”. Tvärtom såg utredarna begreppen ”vård” och ”sjukdom” med sina medicinska associationer till defekter hos gärningsmannen som direkt missvisande⁵⁰. Utredningen lade fram att behandlingsargument som vägledare vid straffmätning och påföljdsval leder till en problematisk oenhetlighet i rättspraxis⁵¹. De utdömda domarna formulerade utifrån individbaserade mätinstrument blir svåra att såväl förutse som att kontrollera, och likadana brott får oundvikligen olika straffrättsliga konsekvenser. Proportionaliteten mellan brott och straff blir med behandlingstanken mindre väsentligt och detta menade utredningsgruppen överensstämmer dåligt med fundamentala rättsstatliga rättvise- och jämlikhetsideal. Tvärtom flertalet behandlingsivrare menade utredarna dessutom att behandlingsideologin medvetet döljer konflikterna mellan brottsling och samhälle⁵². Annorlunda uttryckt leder synsättet till en falsk uppfattning om kriminalitetens orsaker.

---

⁴⁷ Jmf. Brottsbalkens första kapitel 3 §.

⁴⁸ Jmf. SOU 1986:14, s. 28-33. Särskild uppmärksamhet fick exempelvis Ulla Bondesons rapport ”Fången i fångsamhället” från 1974. Bondesons slutsats var att från individualpreventiv synpunkt har resultaten inte bara misslyckats utan förvärrats.

⁴⁹ Rapporten utarbetades av en arbetsgrupp inom Brottsförebyggande rådet och var egentligen avsedd som ett debattinlägg.

⁵⁰ Rapport från Brottsförebyggande rådet 1977:7, s. 178-179.

⁵¹ Ibid, s.179-186.

⁵² Ibid, s.181-182.

Brottsförebyggande rådets utredning, liksom flera likartade framställningar, banade vägen för ett paradigmskifte där vedergällningsargument åter kom att framhållas på påföljdsnivån⁵³. I takt med att samhällets syn på brott och straff förändrades genomfördes år 1989 även en större reform av brottsbalken⁵⁴. Den ideologiska förändringen mot mer *nyklassiska* tankegångar gav tydliga utslag i reformarbetet. Bland annat ändrades i brottsbalkens avslutande kapitel flertalet paragrafer kring straffmätning och påföljdsval. De individualpreventiva argumenten kom i bakvattnet och i förgrunden ställdes istället gängse nyklassiska argument. Centralt härvid var att den utdömda påföljden skulle fastställas efter allvarligheten i brottet⁵⁵. Med andra ord skulle det råda en *rättvis proportion mellan straffet och den begångna gärningen*. Grunden härför var bl.a. att lagstiftaren delade utredarnas slutsatser att behandlingssideologin strider mot fundamentala rättsstatliga rättvise- och jämlikhetsideal och att denna stipulation flagrant döljer brottslighetens orsaker och verkningar⁵⁶.

Avslutningsvis om tanken får släppas fri ligger det nära till hands att i dagens nyklassiska dominans återigen kunna utkristallisera vissa tendenser till ökade behandlingssideologier när det gäller påföljdsdebatten. Behandlingsembryon syns exempelvis i den nu rådande debatten om ett eventuellt införande av medling som påföljd för unga lagöverträdare⁵⁷. Ytterligare en kriminalpolitisk ”het potatis” är förslaget om att införa s.k. trivialpåföljder vid mindre allvarlig brottslighet. Intresseväckande är även att begreppet ”samhällsskyddsåtgärder” återupptagits i flera statliga utredningar⁵⁸. Huruvida vi här följer konturerna av ytterligare ett paradigmskifte får framtiden utvisa.

---

⁵³ Bland annat tillsatte regeringen år 1979 två lagstiftningskommittéer som hade till uppdrag att göra en omfattande översyn av brottsbalkens påföljdssystem. De antog namnen Fängelsestraffkommittén (Ju 1979:04) och Frivårdskommittén (Ju 1979:05).

⁵⁴ Det betänkande som blev mest styrande för den fortsatta utvecklingen var Fängelsestraffkommitténs huvudbetänkande ”Påföljd för brott” SOU 1986:13-15. Utredningen berörs närmare i nästföljande kapitel.

⁵⁵ Prop. 1987/88:120, s. 42-44.

⁵⁶ Ibid, s. 116-120.

⁵⁷ Måhända efter influenser från grannlandet Norge där man sedan en tid tillbaka infört denna påföljdsform för unga lagöverträdare. Jmf. ”Medling vid ungdomsbrott” SOU 2000:105.

⁵⁸ Här kan nämnas Psykansvarskommitténs betänkande ”Psyisk störning, brott och ansvar” SOU 2002:3. Även tex. Justitiekommitténs betänkande 2003/04:JuU16.

4 Straffrättssystemet som etiskt rättesnöre

4.1 Straffrätt, ett statligt monopolområde

Efter tillbakablicken till de ideologiska grundvalarna för straffet finns anledning att återvända till dagens straffsystem och dess etiska och filosofiska huvudbeståndsdelar. Därvid ter det sig naturligt att stanna upp något kring de grundläggande begreppen inom straffrättsområdet av idag.

Ett lands straffrätt rör förhållandet mellan staten och dess medborgare. Såväl kriminalisering som ådömande- och verkställighet av straff är rent statliga angelägenheter och verksamråden där staten innehar fullständigt monopol. Brott och straff finns i varje samhälle och tillhör fundamentet i samhällskittet. Skall dessa båda begrepp definieras närmare kan ett *brott* definieras som ett brytande av en samhällsreglerad regel, och ett *straff* det lidande som tillfogas den felande parten för hans eller hennes övertramp⁵⁹. Värt att notera är således att det inte finns något som karakteriserar ett brotts "väsen" eller "natur", tvärtom är ett samhälles brottskatalog endast en produkt av politiska beslut.

Det centrala regelverket i Sverige rörande brott och brottspåföljder är brottsbalken (BrB) vilken trädde i kraft i början på 1960-talet⁶⁰. I denna finns främst den traditionella, allvarliga brottsligheten samlad. Den straffrättsliga lagstiftningen utanför brottsbalken är emellertid enligt straffrättsprofessor Nils Jareborg i kvantitativt hänseende betydligt större än brottsbalken⁶¹. Detta gäller enligt Jareborg både i fråga om antalet brotts typer och i fråga om mängden förövade brott. Utanför brottsbalken regleras exempelvis brott mot narkotika-, trafik- och skattelagstiftningen.

4.2 Straffsystemets tre nivåer

För att fördjupa sig i straffsystemet ter det sig naturligt att närma sig detta via de svenska grundlagarna, speciellt den svenska regeringsformen⁶². Nuvarande regeringsform bygger främst på folksuveränitetstanken⁶³, varvid grovt förenklat åsyftas att medborgarna genom politiska val bestämmer riksdagens sammansättning. Med andra ord utövar folket sitt politiska inflytande genom rösträtten. Parallellt med folksuveränitetsprincipen finns också i regeringsformen ett tydligt arv från föregående regeringsform där Lockes och

---

⁵⁹ Jareborg, Nils, 2002. *Allmän kriminalrätt*, s. 17.

⁶⁰ Brottsbalken, SFS 1962:700.

⁶¹ Jareborg, Nils, 2002. *Allmän kriminalrätt*, s. 23.

⁶² Senast omtryckt i SFS 2003:593.

⁶³ Jmf. Regeringsformens första kapitel 1, 4 och 6 §§. Även Strömberg, Håkan, 2001. *Sveriges författning*, s. 11-12.

Montesquieus maktindelningstankar på många sätt dominerade utformandet av denna⁶⁴. Ett exempel på dessa ideologiska fragment är regeringsformens 11 kapitel 2 § som stadgar att ”Ingen myndighet, ej heller riksdagen, får bestämma, hur domstol skall tillämpa en rättsregel i särskilt fall”.

Maktindelningstankarna i Lockes och Montesquieus tappning syns inte bara i våra grundlagar utan även inom det straffrättsliga systemet. Sett ur detta perspektiv kan det svenska straffrättsystemet ses som bestående av *tre kronologiska nivåer*. Dessa tre nivåer är⁶⁵:

1. Kriminaliseringsnivån
2. Domstolsnivån
3. Verkställighetsnivån

4.2.1 Kriminaliseringsnivån

Den första nivån utgörs av den statsrättsliga nivå som stiftar landets lagar, dvs. riksdagen. En kriminalisering anger vilka gärningar som är att anse som brottsliga, och inom vilka ramar straffsatsen för beivrande av dessa brott ska fastläggas av landets domstolar. På denna nivå är begreppet *allmänprevention* centralt. Härmed åsyftas den påverkan som leder till att medborgarna i allmänhet avhåller sig från att begå brott. I den kriminalpolitiska forskningen råder konsensus om att allmänpreventionen är ett centralt rättesnöre eftersom all kriminalisering primärt syftar till att påverka allmänhetens beteende i önskvärd riktning⁶⁶. I denna styrning är straffbeläggningen ett förstärkande incitament när man vill förmå människor att inte agera på ett visst sätt. De under behandlingseran frekvent använda individcentrerade argumenten, är på denna nivå alltså satta i skuggan⁶⁷. Möjligen skulle man kriminalpolitiskt kunna hävda att en kriminalisering verkar även individualpreventivt genom att det utdömda straffet konkretiserar straffhotets karaktär, och på så sätt indirekt verkar individualpreventivt. Jag återkommer till individualpreventionen på nivå tre – verkställigheten - där det i dagens rättssystem har sin största betydelse.

Avseende straffskalorna är dessa differentierade. En differentiering av straffhotet för olika gärningstyper motiveras idag, som framgick av avsnitt 3.2, framförallt av brottets ”*svårighetsklassificering*”⁶⁸. En differentiering av straffskalorna kan vidare motiveras utifrån *allmänpreventiva* överväganden såsom att vissa gärningar är så utbredda och oönskade att lagstiftaren måste hota med högre straff för dessa än för andra. Redan en hastig genomgång av brottsbalkens kapitel uppvisar att olika brottstyper har rangordnats

---

⁶⁴ 1809-års regeringsform ersatte det Gustavianska enväldet med maktdelningsprincipen. Regeringsformen gällde intill dess att nuvarande regeringsform trädde i kraft 1975, och var under sina sista år världens näst äldsta skrivna författning. Jmf. Larsson, Torbjörn, 1994. *Det svenska statskicket*, s. 39.

⁶⁵ Uppdelningen är frekvent använd inom den kriminalpolitiska forskningen. Jmf. Jareborg, Nils, 2002. *Allmän kriminalrätt*. Även tex. Träskman, Per Ole, 1997. ”*Vad kan vi återbruka i kriminalvetenskaperna av svunna tiders straffrätt?*”, s. 98.

⁶⁶ Heuman, Lars, 1994. *Process- och straffrätt för juridisk översikt kurs*, s. 87-88. Även Jareborg, Nils, 2002. *Allmän kriminalrätt*, s. 47-50.

⁶⁷ Jämför avsnitt 3.1.

⁶⁸ Jareborg, Nils & Zila, Josef, 2001. *Straffrättens påföljdlära*, s. 17-19.

delvis efter detta drag av moraliskt avståndstagande från lagstiftarens sida⁶⁹. På lagstiftningsnivån eftersträvas, enligt docenten i straffrätt Josef Zila, även viss *ekvivalens*⁷⁰. Med detta avses att brottstyper med samma bestraffningsvärde bör tilldelas likartade straffskalor. Detta för att enhetliggöra statens sanktionssystem. Huruvida lagstiftaren lyckats i sin strävan har under åtskilliga decennier varit föremål för en livlig diskussion. Vissa menar att sanktionssystemet snarare liknar ett slarvigt ihopsytt lapptäcke än ett sammanhållande överkast. Andra har en mer förstående eller överseende inställning givet uppgiftens svårhetsgrad.

4.2.2 Domstolsnivån

Riktas strålkastarskenet mot nivå två, domstolsnivån⁷¹, är allmänpreventionen som etiskt kriterium skjutet i bakgrunden. Istället är det, som framgick under föregående kapitel, i dagens moderna straffrätt vedergällningsargumentet som gör sig gällande. Måttstocken för denna vedergällning är att straffet skall stå i *proportion till brottets allvarlighetsgrad*⁷². Det är mot denna bakgrund jag finner det särskilt intressant att analysera artbrotten eftersom förekomsten av denna ingrediens i rättssystemet *till fullo vilar på en allmänpreventiv grund*. I spänningsfältet mellan lagstiftningsnivå och domarens val av påföljdsnivå har således artbrotten smugit sig upp på den kriminalpolitiska arenan lite som en bastard eller som en ”främmande fågel”. Till denna fråga återkommer vi.

För tydlighetens skull bör även nämnas att på denna nivå är inte bara allmänpreventiva utan också individualpreventiva argument skjutna i bakgrunden. Dock är de inte helt utan betydelse. Som torde vara allmänt bekant medger lagstiftningen olika individuella överväganden och avsteg från klandergrundsatsen, exempelvis vad avser brottslingens ålder, hans eller hennes insiktsförmåga, sjukdomssituation o.dyl.⁷³. Den dömande nivån strävar helt naturligt efter att skraddarsy påföljd efter vad man tror passar bäst för varje individ givet de basala klanderkrav som samhället ställer. Som så ofta i den juridiska verkligheten handlar det om förskjutningar av balanspunkter snarare än dramatiska kast.

4.2.3 Verkställighetsnivån

På den tredje nivån, verkställighetsnivån, är det delvis andra etiska hänsynstaganden som gör sig gällande än på kriminaliserings- respektive påföljdsnivån⁷⁴. Det faller utanför ramen på uppsatsen att utveckla denna nivå närmare. Som nämndes tidigare bör dock noteras att inom verkställighetsområdet, såsom exempelvis inom kriminalvården och

---

⁶⁹ Syns exempelvis tydligt i brottsbalkens tredje kapitel där brotten mot liv och hälsa regleras.

⁷⁰ Jareborg, Nils & Zila, Josef, 2001. *Straffrättens påföljdslära*, s. 17-19. Även Jareborg, Nils, 2002. *Allmän kriminalrätt*, s. 62.

⁷¹ Denna nivå omfattar även de fall då exempelvis en åklagare eller polisman fattar ett sådant slutligt beslut som kan jämföras med en dom.

⁷² Jareborg, Nils & Zila, Josef, 2001. *Straffrättens påföljdslära*, s. 67. Jmf. även Wennberg, Suzanne, 2001. *Introduktion till straffrätten*, s. 86.

⁷³ Jmf. bl.a. kapitel 29 och 30 i brottsbalken.

⁷⁴ Institutionella exempel härvid är fängelser och andra anstalter, kriminalvård i frihet, verkställighet av böter m.m.

frivården, har de *individualpreventiva* aspekterna en alldeles särskild tyngd⁷⁵. Det är naturligt eftersom vi här talar ett förhållningssätt gentemot individen när rättssystemet redan har givits möjlighet att agera utifrån sina utgångspunkter.

Sammanfattningsvis kan noteras att olika straffrättsideologiska överväganden ligger till grund för de olika nivåerna. Olika etiska utgångspunkter skjuts alltså i förgrunden beroende på vilken nivå som avses.

4.3 Straffsystemets legitimitet och rättssäkerhet

I det ideala demokratiska samhället åtnjuter den nationella rättsordningen hög legitimitet. Ett studium av olika doktriner visar att rättsordningens legitimitetsbegrepp definieras olika av olika författare. En förgrundsgestalt på området är professor Aleksander Peczenik varför jag i denna uppsats primärt utgått från hans legitimitetsbegrepp⁷⁶.

I en legitim rättsordning godtas, enligt Peczenik, såväl de stipulerade normerna som rättsordningens institutioner och fattade beslut, i sin helhet av medborgarna⁷⁷. Den offentliga makten utövas inom demokratiskt givna ramar vilket Peczenik menar borgar för ett rättssäkert system. Ytterligare ett krav Peczenik framhåller i sitt arbete är att en legitim demokratisk rättsstat måste erbjuda insyn och inflytande i systemet, samt garantera medborgarna vissa grundläggande mänskliga rättigheter. Peczenik har utvecklat sitt legitimitetsbegrepp ytterligare genom att ägna stort intresse åt begreppet rättssäkerhet vilket han menar är en grundförutsättning för legitimitet. I sitt arbete väljer han att dissekera begreppet utifrån uppdelningsgrunden *formell rättssäkerhet* och *materiell rättssäkerhet*. Den formella rättssäkerheten anser Peczenik vara de yttre formerna vid straffrättskipning som varje demokratisk stat bör inkorporera på ett eller annat sätt i sitt styrelseskick. Han ställer härvid upp vissa kriterier som anges nedan utan inbördes rangordning⁷⁸:

- Reglerna bör återspegla idealet om likhet inför lagen
- Regler bör ej förändras annat än i långsam takt
- Statliga beslut bör deriveras utifrån fastslagna regler
- Exakta och precisa rättsregler är nödvändigt
- Rättsreglernas innehåll och rättstillämpningspraxis bör vara öppen
- Makthavarna bör konfronteras med ett effektivt ansvarstagande
- Den juridiska argumentationen som stödjer rättsreglernas tolkning och tillämpning bör vara väl genomarbetad.

---

⁷⁵ Jämför avsnitt 4.2.1.

⁷⁶ Peczenik, Aleksander, 1995. *Juridikens teori och metod*, s. 11-14.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ I framställningen är Peczeniks postulat något omformulerade språkligt sett, men samtliga postulat är identiska till sitt innehåll. Återfinns på s.11 i *Juridikens teori och metod*.

4.3.1 Fördjupad analys kring rättssäkerhetspostulaten

De ovan angivna rättssäkerhetskriterierna är relativt allmänt hållna och har därför av naturliga skäl vidareutvecklats av åtskilliga forskare. Om man söker sammanfatta forskningsläget kring Peczeniks rättssäkerhetskrav torde postulaten nedan vara möjliga att identifiera⁷⁹. För tydlighetens skull bör tilläggas att denna uppräkningslista inte gör anspråk på att vara fullständig samt att total konsensus inte råder inom forskningen av idag. Man kan dock likväl hävda att uppfylls dessa rättssäkerhetspostulat har man hunnit en bra bit på väg mot ett system som medborgarna uppfattar som legitimt.

- Krav på legalitet⁸⁰
- Krav på förutsebarhet
- Analogitolkningsförbud inom straffrätten
- Ej retroaktiv lagstiftning
- Förbud mot obestämd lagstiftning
- Likhet inför lagen
- Allmänt rättsmedvetande
- Proportionalitet (mellan straff och brott)

Låt oss i det följande titta närmare på några punkter som är av speciellt intresse för den fortsatta analysen. Kravet på *legalitet* innebär i korthet att en medborgare inte får dömas till ett straff för en gärning, som inte är belagd med straff enligt en enskild paragraf⁸¹. Likaså kan självfallet en medborgare inte dömas för ett brott om handlandet inte först är kriminaliserat enligt en särskild paragraf. Annorlunda uttryckt får domaren alltså inte döma utöver lagen utan måste alltid ha lagstöd. Legalitetskravet upprätthålls också såtillvida att domstolarna *inte får tillämpa straffbestämmelser analogt*⁸². Straffbestämmeleternas ordalydelse sätter alltså en yttre gräns för regelns räckvidd. Detta skall ingalunda utläsas som att domarens tolkningsutrymme är obefintligt, snarare som att utrymmet inom straffrätten snävats in jämfört med andra juridiska områden⁸³. Självfallet innehåller de straffrättsliga paragraferna många gånger svårtolkade rekvisit vilka kan avkodas på en mängd differentierade sätt.

En utlöpare av legalitetsprincipen och tillika en grundpelare i rättsskipningen är att det råder ett strikt *förbud mot retroaktiv lagstiftning* till den tilltalades nackdel⁸⁴. Ett straff får med andra ord inte åläggas för en gärning som inte var belagd med straff när den förövades. Lagstiftaren är härmed förhindrad att exempelvis utfärda bestämmelser till

---

⁷⁹ Dessa baseras på forskningsdoktrin samt offentligt tryck. Avseende det sistnämnda exempelvis SOU 1986:14, SOU 1995:91, prop. 1987/88:120, rapport från Brottsförebyggande rådet 1977:7 m.fl.

⁸⁰ För den nyfikne läsaren uttrycks legalitetsprincipen i lagtext i exempelvis 2 kapitlet 10 § regeringsformen samt i 5 § Lag (1964:163) om införande av brottsbalken (BrP).

⁸¹ Wennberg, Suzanne, 2001. *Introduktion till straffrätten*, s. 18-19.

⁸² Ibid, s. 19. Även tex. Jareborg, Nils, 2002. *Allmän kriminalrätt*, s.58.

⁸³ Exempelvis är analogitolkning inom många civilrättsliga områden en ytterst legitim och accepterad arbetsmetod.

⁸⁴ Heuman, Lars, 1994. *Process- och straffrätt för juridisk översikt kurs*, s. 88.

gärningsmannens nackdel under tidsperioden mellan gärningsdatum och förhandlingsdatum⁸⁵.

Legalitetskravet främjar på ett direkt sätt även det centrala *förutsebarhetskravet* i straffrättskipningen. Kriminalpolitiskt framhålls ständigt vikten av att lagstiftningen får sådana formkrav att medborgarna ska kunna förutse när, hur och på vilket sätt de kan komma att bli föremål för straffrättsliga sanktioner. Principen innefattar även att medborgarna ska kunna ställa krav på lagarnas språkliga precision och utformning i ett stilistiskt hänseende. I den kriminalpolitiska debatten, liksom i den samhällsliga forskningen, har på senare år alltmer framhållits vikten av tydliga, detaljerade och språkligt sett mer ”tillgängliga” lagar för medborgarna⁸⁶. Utanför kriminalpolitiska sammanhang har denna kritik omfattat även andra större lagstiftningskomplex, såsom de svenska grundlagarna vilka av vissa setts som språkligt sett alltför svåröversärliga⁸⁷.

I sammanhanget bör även nämnas att lagstiftaren inte heller får utfärda obestämda straffbestämmelser rörande det straffrättsliga ansvaret⁸⁸. Detta är det så kallade *förbudet mot obestämd lagstiftning*. En återblick på tidigare epoker - med reminiscenser även på nutid - visar att nyttjandet i olika former av en ”flexibel” lagstiftning ofta varit ett signum för mera diktatoriska statsskick. Länder som Nordkorea och vissa arabstater får här tjäna som åskådningsexempel.

Avslutningsvis bör även framhållas att gällande straffrätt för att anses som rättssäker bör stå i rimlig samklang med det *allmänna rättsmedvetandet*⁸⁹. Ett annat i forskningen centralt rättssäkerhetskrav är ”*likhet inför lagen*”. Här åsyftas en likabehandling av rättsstatens medborgare, dvs. att medborgarna måste bedömas enkom efter sitt handlande och inte särbehandlas utifrån kriterier såsom social ställning, kön, etnicitet, socioekonomisk ställning och motsvarande. Kriminalpolitiskt tvistas förvisso hurvida dessa ambitioner alltid uppfylls.

Ovanstående formella rättsstatsgrunder tar i första hand hänsyn till det yttre ramverket. Med andra ord har man här inte tagit hänsyn till reglernas etiska innehållsmässiga godtagbarhet, vilket är essensen i Peczeniks andra del i hans grundkoncept; den *materiella rättssäkerheten*. Peczenik konstaterar härvid att en stats normsystem aldrig är fullt legitimt om det genomsyras av stora orättvisor⁹⁰. Målet kan aldrig vara att blint lyda lagens bokstav. Med tanke på syftet med uppsatsen torde det föra för långt att med stort

---

⁸⁵ Här bör inflikas att från denna princip har lagstiftaren stundtals avvikit när det tex. gäller skattelagstiftningen, vilket orsakat tämligen heta debatter.

⁸⁶ Jmf. Peczenik, Aleksander, 1995. *Juridikens teori och metod*, s. 11. Även Träskman, Per Ole, 2004. *Föränderligt och oföränderligt inom straffrättens allmänna läror*, s.160-179. m.fl.

⁸⁷ Ständigt pågående debatt. Viss kritik mot nuvarande utformning syns exempelvis i Demokratirådets rapport 2004, s. 24-62 ff.

⁸⁸ Såsom i skepnad av generalklausuler eller liknande. Jmf. Jareborg, Nils, 2002. *Allmän kriminalrätt*, s. 57-58 ff.

⁸⁹ Någon tydlig definition av ”det allmänna rättsmedvetandet” är svårt att frambringa. Förenklat uttryck innebär begreppet en samklang mellan vad lagstiftaren och vad breda befolkningslager anser vara legitimt. För utförligare redogörelse jmf. rapport från Brottsförebyggande rådet ”*Det allmänna rättsmedvetandet*”, nr: 1996:1.

⁹⁰ Jmf. Peczenik, Aleksander, 1995. *Juridikens teori och metod*, s. 12-16, samt 21-28.

djup analysera dessa mer innehållsmässiga begrepp. Jag nöjer mig med att påpeka att historien rymmer åtskilliga åskådningsexempel vad en alltför stor lyhördhet gentemot makten från lagstiftarens sida kan leda till. På näthinnan finns här såväl Tredje riket som andra kapitulationer från rättssystemets sida för politiska krav vilka undergräver rättssystemets trovärdighet och legitimitet. Sammanfattningsvis dras slutsatsen att rättssäkerhet är en sammanvägning av såväl formella som materiella kriterier, samt att rättssäkerhet är en dynamisk och ständigt levande process. Skall man grovt söka karaktärisera innebörden av detta kapitel kan man hävda att det är i denna omvärld av straffrättsnivåer och krav på dessas legitimitet och rättssäkerhet som artbrotten ska finna sin positionering.

5 Artbrottens legala positionering

5.1 ”Brottets art” som fängelsepresumtion

Den under avsnitt 3.2 nämnda reformen 1989 resulterade bland annat i införandet av 30 kapitlet 4 § i brottsbalken där artbrotten i lagtexthänseende gör sin debut. I denna paragraf stadgas följande:

”Vid val av påföljd skall rätten fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Därvid skall rätten beakta sådana omständigheter som anges i 29 kap 5 § BrB⁹¹.

*Som skäl för fängelse får rätten, utöver brottslighetens **straffvärde** och **art**, beakta att den tilltalade **tidigare gjort sig skyldig till brott**”.*

(30 kapitlet 4 § brottsbalken. Min fetstilsmarkering.)

Av ovanstående framgår att domstolen vid bestämmande av påföljd för den tilltalade i första hand skall kontrollera om det föreligger omständigheter i målet som kan leda till att påföljden blir *något annat* än fängelse⁹². Presumtionen mot fängelse innebär att man inte ska använda fängelse såvida det inte finns starka skäl att göra det. I paragrafen ovan anges dock tre omständigheter som kan bryta denna påföljdspresumtion och istället göra presumtionen till den omvända, dvs. en presumtion *för* fängelse. Dessa omständigheter är brottets straffvärde, *brottets art* och om brottslingen tidigare gjort sig skyldig till brott.

Avseende brottets straffvärde kan grovt förenklat sägas att detta består av två komponenter. För det första skall domstolen vid påföljdsbestämningen ta hänsyn till brottstypens straffskala jämfört med straffskalorna för andra brott (jmf. avsnitt 4.2.1)⁹³. Således har mord ett högre straffvärde än misshandel osv. Det andra ledet är att domstolen skall ta hänsyn till hur allvarlig den ifrågavarande gärningen är⁹⁴. Denna ”svårighetsbestämning” innebär förenklat att exempelvis en grov stöld av en miljon kronor, har under i övrigt lika omständigheter, ett högre straffvärde än en grov stöld av 200 000 kronor osv. Förutom ett högt straffvärde skapar alltså även återfall i brott samt brottets art en fängelsepresumtion. När det gäller artbrotten och de utdömda fängelsestraffen kan nämnas att fängelsetiden i praxis, enligt professor Andrew von Hirsch och forskarstuderanden Karin Påle, varierar mellan 14 dagar som är

---

⁹¹ För tydlighetens skull bör här inflikas att 5 § i 29 kapitlet brottsbalken innehåller s.k. ”billighetsskäl”. Dessa är enkelt uttryckt olika grunder för strafflindring. Exempel på sådana omständigheter är om den tilltalade frivilligt angett sig, eller om den tilltalade till följd av hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av ett straff utmätt efter brottets straffvärde osv.

⁹² Jämför fotnot 3. Även Asp, Petter & von Hirsch, Andrew, *Straffvärde*, (SvJT) 1999, s. 151-176.

⁹³ Brukar vanligen benämnas brottets ”abstrakta straffvärde”.

⁹⁴ Brukar vanligen benämnas brottets ”konkreta straffvärde”.

fängelseminimum i svensk rätt, och 11 månader⁹⁵. Den vanliga fängelsetiden vid artbrott ligger enligt nämnda forskare på mellan 1-2 månader⁹⁶.

5.2 Som kodifiering på tidigare praxis

Även om själva *begreppet* artbrott infördes i lagstiftningen så sent som 1989 var det närmast att se som en kodifiering av den praxis som utvecklats vid domstolarna⁹⁷. Före 1989 hänvisade domstolarna till ”*den allmänna laglydnaden*” när de utdömde ett kortare fängelsestraff för brott av allmänpreventiva skäl⁹⁸.

Syftet med begreppsändringen till ”brottets art” var bland annat att framhålla att allmänpreventiva hänsyn i första hand skulle tas på lagstiftningsnivå och inte av domstolen i det enskilda fallet⁹⁹. Ett bland flera syften var att med detta tillvägagångssätt uppnå en fast och konsekvent praxis lika för hela landet. Den kommitté som utarbetade förslaget till reformen angav i sitt betänkande ”Påföljd för brott” (SOU 1986:13-15), att det borde åvila lagstiftaren att vid reformen genom motivuttalanden avgöra om ytterligare brott skulle hänföras till institutet¹⁰⁰. Detsamma ansåg kommittén skulle gälla om lagstiftaren ansåg att en brottstyp inte längre skulle erhålla särbehandlingen¹⁰¹. Att artbrottsinstitutet skulle utvidgas och användas på andra brottstyper än de som redan, genom praxis, hade etiketteras som artbrott åsyftades inte. Exempelvis skrev kommittén att om lagstiftaren ansåg att nya brottstyper skulle vara av artkaraktär så skulle detta anges, antingen i lagen eller i förarbetena¹⁰². Detta skulle även ske om en viss brottstyps artkaraktär upphörde.

Kommitténs förslag vann dock inte gehör i denna del och avvisades i proposition 1987/88:120 ”Om ändring i brottsbalken m.m.”. Föredragande statsråd medgav dock att beslutet att lagstadga artbrotten delvis hade sin grund i att man på detta sätt ville att artbrottsinstitutet skulle dirigeras genom lagstiftarens försorg och inte genom domstolarnas överväganden i enskilda fall¹⁰³. Propositionens ansats var bland annat att söka definiera de allmänna referensramar inom vilka de s.k. artbrotten bör hanteras. Några principfall redovisades som exempel på brott vilka skall ses som artbrott. Vidare öppnade lagstiftaren en möjlighet för domstolarna att *av allmänpreventiva skäl beakta om en viss typ av brottslighet blivit mer utbredd eller antagit mer elakartade former*¹⁰⁴. I propositionen framhölls att artbrottsavgörandena *främst* var en uppgift för lagstiftaren, men *i vissa fall* kunde dessa övertas av domstolarna¹⁰⁵. Värt att notera är vidare att

---

⁹⁵ Påle, Karin & von Hirsch, Andrew, *Artbrott*, (SvJT) 1999, s. 241.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Jmf. prop. 1997/98:96 s. 116. Även prop. 1987/88:120 s. 32, 100.

⁹⁸ Detta gjordes med stöd av dåvarande 7 § i första kapitlet i brottsbalken. Denna paragraf betonade vikten av en avvägning mellan hänsynen till allmän laglydnad och intresset av att främja den dömdes anpassning i samhället. Jmf. prop. 1987/88:120 s. 1.

⁹⁹ Jmf. prop. 1987/88:120, s.29-38.

¹⁰⁰ SOU 1986:14, s.74.

¹⁰¹ Ibid, s.73-74. Jmf. SOU 1995:91, s. 134-136.

¹⁰² Jmf. SOU 1986:14, s. 70-74.

¹⁰³ Prop. 1987/88:120, s. 32.

¹⁰⁴ Ibid, s. 100.

¹⁰⁵ Ibid, s. 37.

lagstiftaren i propositionen angav att allmänpreventionen inte bör ges en självständig betydelse, tvärtom bör straffmätningen liksom tidigare i första hand ske efter brottets klandervärdhet¹⁰⁶.

Någon ytterligare vägledning härutöver gav inte propositionen och åtföljande riksdagsbehandling. Utöver acceptansen av institutet artbrott kan konstateras att domstolarnas praxis inte ändrades i nämnvärd riktning efter proposition 1987/88:120. Tvärtom har *antalet* artbrott *ökat* alltmer och domstolarna har etiketterat allt fler brott såsom artbrott. Några propositionsförslag som direkt förändrar eller klargör artbrottsinstitutet ytterligare kan inte heller skönjas under 1990-talet med ett undantag. I prop. 1997/98:96 ”Vissa reformer av påföljdssystemet” som egentligen behandlar ett annat större problemkomplex, nämligen alternativ till fängelsestraff och unga lagöverträdare, finns ett avsnitt där institutet artbrott de facto berörs¹⁰⁷. I denna proposition redovisas även en bredare översikt kring gällande rätt på området inklusive den praxis som utvecklats¹⁰⁸. Några dramatiska förslag till förändringar framläggs inte. Regeringen medger i föredragandeavsnittet i propositionen att det är svårt att göra någon fullständig uppräknig av vilka omständigheter som enligt gällande rätt är av betydelse vid bedömningen av om viss brottslighet är av den arten att fängelse presumeras¹⁰⁹. Nedan sammanfattas i punktform de artbrottskriterier som angivits av lagstiftaren:

- Brottslighet som blivit mer utbredd
- Brottslighet som antagit mer elakartade former
- Brottslighet som är svår att förebygga eller upptäcka
- Brottslighet som innefattar ett angrepp på den personliga integriteten
- Brottsstyper vilka innefattar ett åsidosättande av respekten för rättsväsendet och dess företrädare eller påverkar möjligheterna att upprätthålla straffsystemets effektivitet¹¹⁰.

Sammanfattningsvis innebär rättsläget alltså att det för en källhistoriskt intresserad är svårt att i annalerna finna ytterligare vägledning kring artbrottsinstitutet. Det innebär att denna uppsats måste diskutera artbrottsproblematiken utifrån något andra utgångspunkter än de av lagstiftaren skriftligen anförda argumenten.

5.3 Vilka brott, och varför just dessa?

Som antydde under föregående avsnitt har domstolarna i betydande utsträckning använt sig av möjligheten att utvidga artbrottsinstitutet så att detta har kommit att omfatta allt fler brott. Den utvidgningsmöjligheten som angavs i prop. 1987/88:120 har även tolkats som att *varje* domstol äger rätt att pröva huruvida en brottstyp eller vissa specifika brott är att anse som ett artbrott¹¹¹.

¹⁰⁶ Jmf. prop. 1987/88:120, s. 29-38.

¹⁰⁷ Prop. 1997/98:96, avsnitt 7.

¹⁰⁸ Prop. 1997/98:96, s. 116-117.

¹⁰⁹ Jmf. prop. 1997/98:96, s. 117.

¹¹⁰ De 5 kriterierna mot bakgrund av prop. 1987/88:120 s. 100, samt prop. 1997/98:96 s. 116-118.

¹¹¹ Jmf. Påle, Karin & von Hirsch, Andrew, *Artbrott*, (SvJT) 1999, s. 242. Även Thunberg, Malin, *På vilka grunder särbehandlas artbrott i rättspraxis?* (SvJT) 1999, s. 259-263.

En naturlig följdfråga i analysen blir härvid *vilka* brott som tillhör kategorin artbrott? Frågan är inte helt enkel att besvara av den anledningen att det vare sig i brottsbalken eller i någon annan lag finns en formell förteckning över vilka brott som är artbrott. Än mindre finns en jämförelse mellan olika underrätters praxis. Exempel på brott som i lagförarbetena utpekats som artbrott är: mened, rattfylleri, vissa brott mot vapen- och jaktlagstiftningen, olovlig vistelse i riket, skattebrott samt oprovocerad gatumisshandel och våld- och hot mot tjänsteman¹¹². En nästa naturlig följdfråga är om det finns något *gemensamt drag* hos dagens artbrott? Även här torde svaret vara nekande. Någon klar och tydlig gemensam nämnare mellan artbrotten går inte att utkristallisera.

Nedan listas en del av de brott som av förarbeten och praxis pekats ut som artbrott. Härvid bör den uppmärksamme läsaren notera att det är vanligt att bara *delar av en brottstyp* kvalificeras såsom artbrott. Ett exempel är misshandel (kolumn 2) där endast den oprovocerade misshandeln av normalgraden faller under artetiketten. Det bör även betonas att uppställningen ingalunda gör anspråk på att vara fullständig, utan är främst till för att ge läsaren en överblick över det kriminalpolitiska artbrottsfältet. Poängteras bör även att brotten listas i bokstavsordning och inte efter straffvärde eller liknande.

Tabell 1. Exempel på artbrott

Barnpornografibrott	Grovt rattfylleri	Olovlig vistelse i riket (i vissa fall)
Bestickning (i vissa fall)	Grovt sanktionsbrott	Olaga hot (i vissa fall)
Bokföringsbrott (av normalgraden)	Grovt sjöfylleri	Olaga våldsskildring
Brott mot alkohollagen (i vissa fall)	Grov stöld (i form av väskryckning)	Olovlig vistelse i riket (i vissa fall)
Brott mot jaktlagen	Grov vårdslöshet i trafik	Skattebrottslighet (i vissa fall)
Brott mot totalförsvarplikten	Hets mot folkgrupp (i vissa fall)	Stöld i form av väskryckning
Bruk av förfalskat pass (i vissa fall)	Innehav av narkotika för eget bruk	Sexuellt ofredande (i vissa fall)
Brott mot vapenlagen (i vissa fall)	Mened	Varusmuggling (i vissa fall)
Dopingbrott (i vissa fall)	Misshandel (oprovocerad av normalgraden)	Våld och hot mot tjänsteman
Grovt hemfridsbrott	Mutbrott (i ett särskilt fall) ¹¹³	Övergripping i rättssak
Grov olovlig körning	Olaga hot (i vissa fall)	
Grov mordbrand	Olaga våldsskildring	

¹¹² Jmf. prop.1997/98:96, s. 116-117.

¹¹³ Jmf. hovrättsdomen RH 1996:30. Domskälerna även relevanta för brottet bestickning (se kolumn 1 rad 2).

5.4 Artbrott med olika stark fängelsepresumtion

Avslutningsvis vill jag i denna artbrottsgenomgång peka på omständigheten att olika artbrott i praxis och i förarbeten har ansetts besitta *olika stark fängelsepresumtion*. Översatt till ett konkret exempel har i rättspraxis exempelvis mened ansetts vara ett sådant brott som har en mycket stark fängelsepresumtion. När det gäller menedsbrotten har i praxis krävts särskilda skäl av betydande styrka för att gärningsmannen inte ska dömas till fängelse redan vid en första förseelse. Som exempel på brott som befinner sig på den andra kanten, dvs. brott med en betydligt lägre fängelsepresumtion, bör nämnas skadegörelse och bokföringsbrott. Sedvanemässigt har domstolarna avseende dessa brott utvecklat en praxis där det normala är att fängelsepresumtionen förutsätter antingen att det rör sig om återfall relativt nära i tiden, eller att straffvärdet är högt. Sammanfattningsvis brukar domstolen alltså vid sin påföljdsbedömning utgå från hur pass starka ”artskälen” är dels i det specifika fallet, och dels för den brottstyp det är fråga om.

För tydlighetens skull bör avslutningsvis betonas att domstolen givetvis alltid gör en sammanvägning av de skäl i ett visst fall som talar för respektive mot en fängelsepåföljd¹¹⁴. Alltså kan det i vissa fall vara så att *varken* brottets straffvärde, dess art eller den tilltalades tidigare brottslighet *i sig* räcker för att fängelse skall få ådömas, men att dessa skäl *sammantaget* är så starka att fängelse anses vara rätt påföljd.

5.4.1 Rattfylleri, ett empiriskt exempel

För att konkretisera och något knyta samman min analys vill jag i det följande göra en mindre utvidgning och fördjupa analysen kring ett av de vanligaste artbrotten i praxis, nämligen rattfylleribrottet. Rattfylleri är annorlunda uttryckt ett ”klassiskt” artbrott genom att brottet i praxis sedan mycket lång tid tillbaka ansetts förskylla ett kortare fängelsestraff av allmänpreventiva skäl. Redan på 1920-talet infördes de första restriktionerna mot alkohol vid framförande av fordon¹¹⁵. En milstolpe i brottets historia var år 1951 då Trafikbrottslagen tillkom och redan samma år kom den första rattfylleridomen i Högsta domstolen där fängelse utdömdes på allmänpreventiv grund¹¹⁶. Den restriktiva påföljdssynen framgår med all tydlighet i rättsfallets domskäl:

*”Av hänsyn till den allmänna laglydnaden har villkorlig dom ansetts icke böra förekomma i rattfyllerimål”*¹¹⁷. (Utdrag ur Högsta domstolens domskäl.)

Varefter årtiondena gick luckrades dock ovanstående restriktiva syn upp något och villkorlig dom kom exempelvis att bli möjlig även beträffande rattfylleri, givet att det i det enskilda fallet fanns förmildrande skäl eller andra omständigheter vilka talade emot ett fängelsestraff. Tendenserna mot mildare bedömningar blev än mer tydligare under 1980-talet då alkoholism på breda samhällsfronter kom att klassificeras som en sjukdom

¹¹⁴ Jmf. Jareborg, Nils & Zila, Josef, 2001. *Straffrättens påföljdslära*, avsnitt 13-14.

¹¹⁵ Jmf. rapport från Brottsförebyggande rådet nr: 2004:3, s. 261-262.

¹¹⁶ Lagens fullständiga namn är ”Lag (1951:649) om straff för vissa trafikbrott”. Förkortas vanligen TBL.

¹¹⁷ Domen har målnummer: NJA 1951 s. 294.

och analogt med denna uppfattning växte uppfattningen fram att en frihetsberövande påföljd skulle äventyra en behandling av alkoholismen. Ett tydligt exempel på denna ”mildare” syn på rattonykterhet kom till uttryck i en mycket medieuppmärksammad dom från Högsta domstolen i slutet av 1980-talet¹¹⁸. I fallet dömdes en rattonykter kvinna till böter trots att hon med 3.18 promille alkoholkoncentration i blodet framfört sin bil på en starkt trafikerad gata, och under färden kolliderat med en tankbil. Belysande är att domstolen i sina domskäl tar hänsyn till kvinnans alkoholmissbruk samt att hon efter olyckan sökt hjälp för detta.

”Av den utredning som förebragts i målet framgår att den aktuella händelsen inneburit en vändpunkt för Eva Z. Åren närmast före rattfylleribrottet präglades av en mycket kraftig och accelererande alkoholkonsumtion och behandlande läkaren Johan Liljenberg har intygat att hennes alkoholsjukdom är kliniskt helt säkerställd”. (Utdrag ur Högsta domstolens domskäl.)

Ovanstående rättsfall, liksom liknande domslut, väckte upprörda känslor från olika håll och i kölvattnet av den uppblussande kritiska debatten som följde lades bl.a. prop. 1993/94 ”Grovt rattfylleri m.m.” fram, där regeringen uttryckte oro för ökningen av antalet villkorliga domar i praxis¹¹⁹. Således svängde pendeln igen och praxis under 1990-talet blev återigen att den normala påföljden vid grovt rattfylleri presumerades vara fängelse med en mycket liten undantagsmarginal för annan påföljd. Sammantaget har den samhällsliga acceptansen för alkohol och bilkörning successivt minskats, vilket bland annat syns tydligt i lagstiftningen där de så kallade promillegränserna sänkts alltmer mot en s.k. nolltoleransnivå¹²⁰. Att rattfylleribrotten prioriteras i samhället märks tydligt också när det gäller inriktningen inom polisens kontrollverksamhet på trafikområdet. Som ett bland många exempel kan nämnas inrättandet av stockholmspolisens tipstelefon för rattfylleribrott år 2004¹²¹. Sett ur ren preventionsutgångspunkt måste konstateras att avskräckningseffekten för att begå rattfylleribrott rimligen sammanhänger med den artbrottsklassificering som tillämpats i rättspraxis.

Sammanfattningsvis torde man när det gäller artbrottens positionering på den kriminalpolitiska kartan på goda grunder kunna hävda att artbrottsinstitutet är såväl löst i konturerna som bitvis svagt i sin stringens. Vissa rättshistoriker torde å andra sidan kunna hävda att flexibiliteten och anpassningsmöjligheterna med institutet ger möjlighet att anpassa den straffrättsliga strukturen efter skiftande behov. Med tanke på de motstridiga signaler som institutet ger kan det vara intressant att över en längre tidsperiod analysera tankegångarna bakom dessa artbrott. En enligt min uppfattning första intressant vinkel är att återvända till äldre diskussioner kring etik och samhällsmoral.

---

¹¹⁸ Domen har målnummer: NJA 1989 s. 688.

¹¹⁹ Syns i tydliga ordalag i prop. 1993/94:44, s. 29 ff.

¹²⁰ De nuvarande gränserna för rattfylleri är 0,2 promille alkohol i blodet eller 0,10 mg/liter i utandningsluften. För grovt rattfylleri krävs 1,0 promille eller mer i blodet, respektive 0,50 mg/liter i utandningsluften. Promillegränserna finns angivna i 4 § och 4a § i Lag (1951:649) om straff för vissa trafikbrott (TBL). Nämnas bör även att den 1 juli 1999 infördes också en särskild angivelse under 4 § avseende förbud mot rattfylleri under påverkan av narkotika. Gällande rätt framgår av Zila, Josef, 2003. *Specialstraffrätten- en introduktion*, avsnitt 2.

¹²¹ Allmänhetens tips används härefter i polisens trafikövervakning. För den intresserade är telefonnumret till denna jour 08- 401 77 07.

6 Fördjupad analys

6.1 Artbrottsinstitutet ur ett historiskt perspektiv

6.1.1 Aristoteles, dygden och den ”blomstrande” domaren

Under Aristoteles tid fanns självfallet inte begreppet artbrott men det finns likväl all anledning att lyfta fram några av de under avsnitt 2.1 redogjorda idépolitiska utgångspunkter som kännetecknade hans samtid. Enligt Aristoteles är det de inneboende krafterna (dygderna) hos varje människa som bör stå i centrum för ett etikgranskande, snarare än konsekvenskalkyler av vissa handlingar, eller ett strikt regeletiskt förhandsbesked av en handlings etiska godtagbarhet. En människa som nått sin utvecklings kulmen ”blomstrar”, och det är i denna slutliga utvecklingsfas en människas karaktärsdrag kan sägas vara de rätta och de goda. Enligt Aristoteles är nu en människa duglig att avgöra vad som är rätt, gott, ont och fel. Det kan vara värt att notera att Aristoteles har vissa rättspositivistiska drag i det att han anser att en stats norminstrument inte alltid svarar mot detta fulländade sluttillstånd. Tvärtom kan den skrivna rätten vara odygdig i det att den inte alltid harmonierar med människans utopiska sluttillstånd. En reflektion jag själv drar av ovanstående resonemang är att han troligtvis när det gäller artbrotten skulle anse att rätt forum för artbrottsbedömningar är på domarnivån. Domarens erfarenhet och brottets kontextuella särart kan göra en artbedömning på lagstiftarnivå problematisk. För Aristoteles ska kritik riktas mot staten om ”lika fall inte behandlades lika”. Här ligger det nära till hands att dra slutsatsen att en domare som nått det utopiska karaktärstillståndet dömer lika fall lika. Ytterligare ett skäl till att dra slutsatsen att Aristoteles skulle föredra domarnivån är att dygderna i Aristoteles vokabulär utgick från den enskilda människan. Det kan härvid vara svårt att tala om dygder i ett kollektivt sammanhang. Eftersom lagstiftaren är just en kollektiv sammanslutning är det tveksamt om den faller inom Aristoteles referensvärld. Dessutom aktualiserar artbrottsinstitutet en rad frågor av rättvisekaraktär vilket jag återkommer till under avsnitt 6.2.

Intresseväckande är att Aristoteles som en av de första filosoferna i historien åtskiljer den skrivna rätten från teologiska argument. Andra aktörer såg i ett idéhistoriskt perspektiv den skrivna rätten som synonymt med ”Guds vilja” eller liknande teologiska tankebanor. Det torde därför inte föra för långt att hävda att själva *begreppet* artbrott troligtvis inte skulle väcka Aristoteles antipati.

6.1.2 Kant, viljan och den objektiva moralen

Från Aristoteles etikbegrepp kan det vara på sin plats att övergå till Kants mer kriminalpolitiskt orienterade filosofi. Kant lutar sig på den moderna tanken på en

formalistisk juridisk maktindelning i samhället¹²². Kant är intresserad av såväl etiska frågor i samhället som deras juridiska relevans. Straffrättsetiskt är vedergällning för Kant ett ledord när det gäller samhällets reaktion på ett begånget brott. Straffet skall stå i proportion till brottets svårighetsgrad och en parallell jag själv gör är att Kants syn stämmer väl överens med 1800-talets rättsfilosofi¹²³. Det är inte så länge sedan en stöld bestraffades med en stympning av handen och motsvarande strikt ”proportionella” bestraffningar. Kanske något mer modernt är hans tankegångar om den ”goda viljan”. I denna del är Kant en tidig företrädare för hela den västerländska straffrättsliga ”uppsåts”-diskussionen. På ett sätt är dessa båda fundamentala utgångspunkter lite paradoxala, då viljeetiken utesluter renodlad resultatetik. Vad gäller artbrotten är det slående att Kant tydligt förespråkar att det finns en objektiv moral och man genom ett förnuftigt resonemang kan hitta dessa (det kategoriska imperativet). Sett mot ovanstående bakgrund är det troligt att Kant skulle sluta sig till att det kommer an på lagstiftaren att avgöra vilka brott som är artbrott. Samtidigt kan man säga att när en gärningsman döms till fängelse med hänvisning till brottslighetens art beaktas omständigheter som ligger utanför gärningsmannens kontroll. Gärningsmannen straffas hårdare endast för att andra inte ska begå samma brott. Artbrottsinstitutet är därför närmast att se som ett avsteg från kravet på proportionell behandling. Min tro är dock att Kant på denna punkt hade prioriterat värnandet av den objektiva moralen och möjligheten att stärka stödet för det kategoriska imperativet. En försiktig general skulle måhända säga att ”osvuret är bäst”.

6.1.3 Straff, rättspositivism och Benthams nyttokalkyl

Benthams synsätt, liksom de övriga utilitaristernas konsekvensetiska lyckokalkyl, innebär att varje människa etiskt bör sträva efter att maximera den totala lyckan i samhället över sin livstid. Denna etiska utgångspunkt tycker jag lutar åt beslut som inte är förhastade utan istället måste de vara genomreflekterade och genomtänkta. Bentham argumenterar för att hela rättsordningen bör vara bestämd av nyttohänsyn. Eftersom människans handlande enligt Bentham bestäms av lust och olustkänslor kan allmänprevention vara ett verkningsfullt instrument. Straff styr människors handlande genom att förstärka olustkänslorna¹²⁴. Detta liksom de rättspositivistiska utilitaristernas grundsyn att rätten går att skilja från moralen borgar för slutsatsen att de skulle anse att lagstiftaren är rätt maktforum för artbrottsinstitutet. Även Benthams syn att behörigheten att stifta lag skall betraktas som en fråga som helt skulle hållas skild från frågor om moral talar för lagstiftarforumet. Än mer tydligt förefaller den utilitaristiska läran prioritera lagstiftarrollen om vi tittar på regelutilitaristerna och deras förespråkande av en uppsättning regler vilka är generellt sett nyttomaximerande, även om de inte maximerar lyckan i det specifika fallet. Nyttokalkylerna i varje enskilt fall måste således underordna sig de regler som erfarenhetsmässigt har visat sig ge en bättre behovstillfredsställelse över tid.

---

¹²² Jämför avsnitt 2.2.

¹²³ Jämför avsnitt 3.1.

¹²⁴ Jämför avsnitt 2.3; ”Without punishment, no such thing as law”.

6.1.4 Lagstiftaren som högborg i Lockes och Montesquieus idévärld

Lockes skapade och artificiella stat syftar till att skydda medborgarna från naturtillståndets oreglerade kaotiska sfär. Således har normer och fastlagda regler en stor roll i samhällsbildandet. Syftet med samhällskontraktet är som bekant att skapa ordning och reda och skydda medborgarnas ”property”¹²⁵. Locke är mycket bestämd när det gäller maktindelningen inom samhällsbyggandet. För att den dömande instansen skall kunna vara opartisk krävs gemensamma, kända och detaljreglerade lagar. För Locke är rättssäkerhet viktigt och kommer enligt honom främst till uttryck genom att man minimerar möjligheterna till skönsmässig lagstiftning och verkställning. Ett rättssäkert samhälle har enligt Locke opartiska domare som dömer efter fasta och allmänt kända lagar. Eftersom Locke menar att medlemmarna i samhället ska ha del i den lagstiftande makten ser han denna som den viktigaste och som den överordnande institutionen. En uttolkning av filosofen ger vid handen att en tydlig reglering på denna nivå bör åtföljas av att undersåtarna ges starka garantier för att samhällets myndigheter verkligen respekterar deras oförytterliga rättigheter. Sammantaget pekar allt detta entydigt på att artbrottsinstitutet borde vara på lagstiftningsnivån. Samma slutsats skulle troligtvis även Montesquieu komma fram till. I hans ”moderata” styrelse var den ideala lagstiftningen något som inte gav genomslag åt politiska impulser och snabba opinionskast. Maktbalansen var för Montesquieu än mer vägledande än för Locke varför han troligtvis skulle ansett artbrottsinstitutet som entydigt hemmahörande på lagstiftarnivån.

6.2 Artbrottsinstitutet sett ur tre aktörsperspektiv

En historisk analys, som till exempel den i föregående avsnitt, visar tydligt på olika etiska överväganden i politisk- juridiska frågor som har såväl historiska dimensioner som tvärssektoriella drag mellan juridik och statsvetenskap. Ett gränsöverskridande ämne som artbrott kan givetvis dissekteras på olika sätt. Jag kommer i det följande att belysa artbrottsinstitutet utifrån tre olika samhällsaktörers utgångspunkter. Begreppet samhällsaktörer är inte entydigt men min ansats är att sammanfattningsvis söka reflektera över artbrotten sett ur ett *medborgarperspektiv*, ett *lagstiftarperspektiv* och ett *domarperspektiv*.

6.2.1 Medborgarperspektivet

När det gäller medborgarnas reflektioner ter det sig naturligt att skärskåda dessa med hjälp av de i avsnitt 4.3 framlagda postulaten kring den demokratiska rättstatens legitimitets- och rättssäkerhetskrav.

Låt oss starta med *legalitetskravet* i svensk rätt. Spontant ter det sig aningen förvånande att det inte står angivet vare sig i brottsbalken, eller i någon annan lag eller förordning, vilka brott som är att anse som artbrott. Lika förvånande är att det inte heller någonstans i lagtexten *definieras* vad ett artbrott egentligen är. En genomläsning av brottsbalkens 30 kapitel 4 § väcker dessutom frågor kring den språkliga innebörden av begreppet ”art”¹²⁶.

---

¹²⁵ Jämför avsnitt 2.4.

¹²⁶ Jämför avsnitt 5.1.

Det ligger nära till hands att utan en definition från lagstiftaren se begreppet som aningen språkligt missvisande eftersom "art" för tankarna bort från det som konstituerar "arten", dvs. allmänpreventionen, till att det skulle röra sig om något i brottets "natur" som gör det till ett artbrott¹²⁷. Intressant är att denna nomenklaturfråga för ett antal år sedan var uppe till debatt. Då hävdades att det eventuellt vore begreppsmetodologiskt tydligare om man tog bort rubriceringen art och istället införde begreppet "artvärde" eller "artkaraktär".¹²⁸ Strikt informationsmässigt skulle detta måhända tydliggöra begreppet bättre. Det bör dock framhållas att med en sådan förändring framträder det faktum att olika brott kan ha olika artvärden. Härvid ställs förvisso de rättsliga aktörerna inför nya problem. Sammantaget indikerar ovanstående relativt tydligt att artbrottsinstitutet innebär vissa oklarheter givet innebörden i legalitetsprincipen. Om dessa brister ska ses som allvariga eller om de är av mer teologisk karaktär torde de sakkunniga tvista om.

En annan rättsstatsgrundbult är graden av konsensus i det *allmänna rättsmedvetandet*. Här kan det vara på sin plats att ställa frågan huruvida lagstiftarens prioriteringar överensstämmer med den allmänna opinionens? Svarar exempelvis artbrottsnivån på skatteförseelser i alla avseenden mot det allmänna rättsmedvetandet? Anses brott mot totalförsvarplikten av gemene man i dag lika allvarligt som under det "kalla kriget" osv.? De senaste årens hetlevrade debatter indikerar härvid viss diskrepans mellan lagstiftarens och domstolarnas artsprioriteringar, och allmänhetens syn på vilka brott som förtjänar denna "avskräckningsstämpel". Svårigheterna kan vara betydande att motivera varför våldtäkt eller barnmisshandel inte är artbrott medan allehanda jaktbrott anses förtjäna denna status. Annorlunda uttryckt torde jägaren i norr av den allmänna opinionen inte anses vara lika mycket "bov" om han skjuter en älg på fel plats som om han misshandlar sin styvson sönder och samman¹²⁹. Som en mikroskopisk del av det allmänna rättsmedvetandet kan jag givetvis inte säkert besvara frågor av ovanstående typ, men själva frågeställandet förefaller mig relevant.

Ytterligare en reflektion som är något mer filosofisk och provocerande är vem som tjänar på dessa artbrott? Är skattebrotten artbrott beroende på att staten har ett starkt egenintresse att värna om sin egen skatteindrivning? Med oklara motiveringsgrunder från lagstiftaren och spretig praxis ligger det nära till hands att tankarna rör sig i denna riktning.

---

¹²⁷ Jmf. Borgeke, Martin, *Brottets art – några tankar kring en svårgripbar företeelse*, (SvJT) 1999. Även Jareborg, Nils & Zila, Josef, 2001. *Straffrättens påföljdslära*, s. 140.

¹²⁸ Jmf. Borgeke, Martin, *Brottets art – några tankar kring en svårgripbar företeelse*, (SvJT) 1999, s. 238-239. Även SOU 1995:91, s. 135-139, 529.

¹²⁹ Viss indikation på detta ger exempelvis den i dagarna uppmärksammade domen med en bonde i Dalsland som dömdes för grovt jaktbrott till sex månaders fängelse av hovrätten för västra Sverige efter att ha skjutit ihjäl den varg som attackerat och dödat ett tiotal får på mannens gård. För mer information kring händelsen se exempelvis *Svenska dagbladet* den 12 maj 2005. Webbadress: http://www.svd.se/dynamiskt/inrikes/did_9721239.asp

Att ”bära hundhuvudet första gången”

Mot bakgrund av att fängelsestraffet är samhällets starkaste ingripandeform i den enskildes privatsfär ter det sig förvånande och något anmärkningsvärt att det i lagstiftarens förarbeten inte finns någon utförligare diskussion om, eller redogörelse för, *vilka kriterier som bör vara uppfyllda för att artbrottsinstitutet ska vara försvarbart respektive när det ska användas*. I analogi med Peczenik kriterieresonemang, men också med stöd av andra analyser (jmf. avsnitt 4.3), borde kriterierna kring artbrottsinstitutet fastläggas. Som framgått tidigare under uppsatsen är det ett ofrånkomligt rättssäkerhetskrav att *”rättsreglernas innehåll och rättstillämpningen är öppen”* samt att *”den juridiska argumentationen som stödjer rättsreglernas tolkning och tillämpning är väl genomarbetad”*. Artbrottens karaktär och det processuella systemet att handlägga dem gör det svårt att bedöma såväl mätverktyget som tillämpningen av denna. För att inte missförstås vill jag här inflika att bland de artbrottsdomar som fattas finns självfallet fall som väl förtjänar artbrottsstämpeln. Frågan gäller närmast om systemet som sådant leder till slentrian och bristande individuella bedömningar. Oron förstärks måhända även av det faktum att artbrotten är så vanligt förekommande. Tyvärr finns det i dag ingen statistik över hur många människor som varje år döms till ett fängelsestraff hänförlig till brottets art. Däremot pekar forskningen mot att det stora flertalet av dem som dömts till fängelsestraff med en fängelsetid på under ett år, har begått brott som är hänförliga antingen till artbrottskategorin eller till återfallskategorin, varav det mesta talar för att artbrottskategorin är den största¹³⁰. Frågan som härvid tränger sig på är givetvis om dessa brottslingar genomgående är de ”riktiga skurkarna”? Många gånger torde det här röra sig om engångs- eller förstagångsförbrytare. En kriminalpolitiskt relevant fråga att ställa är om det är dessa som vi ska spärra in på våra anstalter?

Avslutningsvis bör även pekas på det etiskt problematiska i att ta allmänpreventiv hänsyn i det enstaka fallet. När ett artbrott ”skapas” sker det för närvarande genom att domstolen i det specifika fallet statuerar exempel för den stora massan. Annorlunda uttryckt kan man fråga sig huruvida det är etiskt godtagbart att en enstaka brottsling så att säga får bära ”hundhuvudet första gången”? Drivet till sin spets skulle detta kunna strida mot *likabehandlingsprincipen* samt *principen mot obestämd lagstiftning*.

6.2.2 Domarperspektivet

En mycket komplex, men i sammanhanget relevant, fråga är hur artbrott ter sig ur domarens perspektiv. Jag vill börja analysen med att närmare diskutera de etiska riktlinjer som finns i praxis och förarbeten, avsnitt 5.2, när det gäller under vilka omständigheter ett brott kan klassificeras såsom artbrott.

Avseende det första kriteriet, dvs. *”brottslighet som blivit mer utbredd”* förefaller argumentet som sådant tjäna som ett relevant artskäl. Det ligger i allmänpreventionens natur att handlingsdirigera den stora massan. Av samma skäl förefaller kriterium två, *”brottslighet som antagit mer elakartade former”* tjäna som ett argument för klassificeringen. Dock bör ett varningens finger höjas när det gäller de mer praktiska

¹³⁰ Påle, Karin & von Hirsch, Andrew, *Artbrott*, (SvJT) 1999, s.242.

omsättningsmöjligheterna. Exempelvis kan det ligga nära till hands att alltför oreflekterat luta sig mot den officiella kriminalstatistiken, vilken otvetydigt är känslig för yttre påverkan. Mycken forskning visar exempelvis på att många brottstyper fluktuerar kraftigt i kriminalstatistiken när större uppmärksamhet än vanligt fästs på brottstypen¹³¹. Polisiära insatser mot gatulangning resulterar exempelvis regelmässigt i kraftiga ökningstal när det gäller narkotikainnehav för eget bruk. Andra exempel är punktinsatser avseende trafikkontroller, smugglingsbrott och motsvarande. Likaså höjer en ökad anmälningsbenägenhet för en viss brottstyp siffrorna rejält. Exempel härpå är misshandel mellan barn samt sexuella trakasserier. Slutsatsen är sålunda att både anmälningsbrott och polisiära insatser på ett visst område kan snedvrída de statistiska baserna varför det kan vara lämpligt att inte ta obearbetad statistik för gott. Vidare kan en hög förekomst av vissa typer av brott inom en viss domsaga oreflekterat leda till sådana slutsatser. Det är ingen hemlighet att exempelvis Stockholms skärgård med sitt geografiska läge har en förhållandevis stor mängd mål avseende grovt sjöfylleri sommartid eller att brotten våld- och hot mot tjänsteman mestadels begås under rus i anslutning till nöjeslokaler nattetid i storstäderna. Detta är självfallet inga absoluta argument mot artbrottsklassificering men förtjänar ändå att reflekteras över.

Även det femte kriteriet, *”brottstyper som innefattar ett åsidosättande av respekten för rättsväsendet och dess företrädare eller påverkar möjligheterna att upprätthålla straffsystemets effektivitet”*, känns relevant som skäl för en allmänpreventiv ansats. Måhända talar detta kriterium allra tydligast för en artbrottsklassificering. En fungerande demokrati bygger på att rättsväsendet ges möjlighet att fungera. Brotts, såsom mened och övergrepp i rättssak,¹³² urholkar annars kärnan i den demokratiska rättsstaten.

När det gäller kriteriet att artbrottsklassificera *”brott som är svåra att förebygga och upptäcka”*, ställer jag mig mera frågande huruvida detta är ett tillräckligt starkt skäl för en allmänpreventivt sett strängare påföljd. Riskerna känns överhängande att samhället straffar hårdare istället för att satsa på brottsbekämpande åtgärder. Annorlunda uttryckt riskerar institutet att bli en ”slasktratt” för att kompensera besparingar inom polis- och rättsväsendet. Mycken forskning pekar exempelvis på att det bästa allmänpreventiva medlet är fler och bättre utbildade poliser på gatorna och domstolar som kan avlöna kompetenta domare¹³³. Med andra ord verkar operativt polisarbete på oregelbundna tider och varierande platser rimligtvis betydligt mer allmänpreventivt än utglesade kontroller och hotande fängelsestraff.

Avslutningsvis känns de lockeanska ”property”-tankarna tydligt igen i kriterium fyra, *”brott som innefattar ett angrepp på den personliga integriteten”*. Det som förefaller vara gemensamt för detta kriterium är att brotten ska vara integritetskränkande och/eller innebära ett angrepp på individen. I rättspraxis räknas så skilda brottskategorier som exempelvis olaga hot, sexuellt utnyttjande av minderårig och barnpornografibrott till

---

¹³¹ Jmf. rapport från Brottsförebyggande rådet (BRÅ) 2003: *Kriminalstatistik 2003*, s. 18. Även rapporten *Konsten att läsa statistik om brott och brottslingar* från 1998. Denna finns på BRÅ:s hemsida. Webbadress: http://www.bra.se/extra/faq/?module_instance=2&action_question_show.262.0.=1

¹³² Vanligt avseende brottstypen är exempelvis vittneshot inför stundande huvudförhandling.

¹³³ Jmf. exempelvis SOU 1986:14, s. 64-65.

denna grupp¹³⁴. Tillspetsat uttryckt skulle man kunna hävda att nästan alla brott i någon mening utgör ett angrepp på den personliga integriteten. Konsekvensen härav blir att lagstiftaren eventuellt tydligare måste klargöra vad som avses med kriteriet för att undvika en ”restposteffekt”.

Normhierarkin och domarens rolletik

Efter denna analys av de empiriska artbrottskälen vill jag rikta fokus mot ett annat frågetecken kring dagens artbrottsinstitut, nämligen *domstolarnas normhierarki*. Mot bakgrund av att Högsta domstolen är landets högsta domsinstans och den instans som ”skipar rätt” genom prejudikat kan det strukturellt ses som problematiskt att varje domstol äger rätt att göra en artbrottsklassificering¹³⁵. Vad innebär det när en underrätt och inte Högsta domstolen artbrottsklassificerar? Skapas härmed olika ”starka” artbrott? Samma typ av frågor är relevanta när det gäller hur man bör se på ett ”borttagande” av ett artbrott. Avseende det sistnämnda kan dock med viss syrlighet konstateras att detta i praktiken inte förefaller vara ett vanligt förekommande problem! Tendensen är snarare att alltfler brott omfattas av institutet och att det finns en uppenbart större benägenhet i domstolsväsendet att ge ett brott en artbrottsstämpel än att ta bort en redan existerande dylik. Frågan kan ställas om endast tillskott och inte bortförande kan vara en praktisk strategi i längden. Förhoppningsvis kommer Högsta domstolen i framtiden att ”normera” nyttjandet av artbrottsinstitutet tydligare.

En faktor som tål att analyseras är domarrollen i sig. Det kan ses som problematiskt att den enskilda domaren och hans lokalt tillsatta nämndemän har tolkningsmonopol att utifrån egna referensramar ta ställning till om brottsligheten ”antagit elakartade former” ”utbredd sig” osv. Här finns risken att geografiska skillnader uppstår (jmf. avsnitt 6.2.1 medborgarperspektivet). Såväl *domstolarnas organisationskultur* som *domarens egenetik* kan med andra ord påverka den artsetiska bedömningen. Ett annat sätt att uttrycka saken är att den enskilda domaren blir sittande på dubbla stolar, dvs. både som ”lagstiftare” och som omsättare av denna ”rätt” i praktisk verksamhet.

Det bör avslutningsvis inflikas att självfallet kan dessa argument även vridas till sin motsats. Det nuvarande artbrottsystemet erbjuder en betydande *flexibilitet* för såväl domaren som för lagstiftaren, vilket stundtals kan vara till stor *fördel*. Artsbrottsinstitutet blir med andra ord en levande mekanism som kan anpassas efter hur brottsligheten växlar över tid. Mot bakgrund av ovanstående resonemang kan man självfallet hävda att genom att inte ständigt behöva invänta prejudikat från Högsta domstolen, eller en segdragen riksdagsprocess, kan intagna positioner i påföljdsfrågor snabbt ackommoderas.

6.2.3 Lagstiftarperspektivet

Hur ställer sig då artbrotten utifrån ett lagstiftarperspektiv? Som framgått bygger det svenska straffsystemet på nyklassiska grundvalar där ett utdömt *straff ska stå i proportion*

---

¹³⁴ Utredningen SOU 1995:91 ger vid handen att brott som innefattar ett angrepp på den personliga integriteten i praxis ofta bedöms som artbrott. Jmf. s. 139-140.

¹³⁵ Jämför avsnitt 5.3.

till det begångna brottets svårhetsgrad¹³⁶. Allmänpreventiva hänsynstaganden är härvid centrala när det gäller kriminalisering och konstruktionen av straffskalor, dvs. på lagstiftarnivån. Institutet artbrott, där allmänpreventionen verkar även på påföljdsnivån, kan knappast motiveras utifrån det renodlade nyklassiska tankesättet. På detta mer teoretiska sätt är artbrotten att se som en ideologisk bastard och en kvarleva från äldre rättsideologier.

En följd av institutets *massiva utvidgning* är att artbrotten fått en oerhört central roll i den svenska påföljdsbestämningen¹³⁷. Lite tillspetsat skulle man kunna hävda att hela påföljdsbestämningen på grund av artbrottsinstitutets *omfattning* i dag till stor del präglas av allmänpreventiva hänsyn.

Som nämdes inledningsvis är fängelse att se som statens starkaste korrektionsmedel gentemot den enskilde medborgaren. Detta faktum förstärkt av institutets omfattning talar för att lagstiftaren har anledning att se över systemets utformning och framtida utveckling. Man kan inte undgå intrycket av att en ansning av artbrottsinstitutet torde vara påkallad. Vidare borde möjligheterna till nationell överblick av landets fångpopulation, strafftider m.m. vara störst från lagstiftarperspektivet. Denna statistik är redan i sig många gånger svår att genomskåda, inte minst om man avser internationella jämförelser¹³⁸. Man kan heller inte utesluta att användningen av brottets art som skäl för fängelse har haft viss betydelse när det gäller landets sammantagna ökning av fängelsepopulationen. Sammanfattningsvis är det ovedersägligt att ett stort antal medborgare varje år döms till fängelse beroende på begången artbrottslighet. Risken finns att fångpopulationen får ett timglasliknande utseende där den mer grövre brottsligheten och lindrigare typer av artbrott representerar respektive ändpunkter.

Riksdagen som den naturliga avdömare

Återgår vi för en stund till de i uppsatsen uppställda rättssäkerhetspostulaten, är när det gäller lagstiftarperspektivet, kravet på *viss saktfärdighet när det gäller juridiciella ändringar* centralt. Sett ur detta perspektiv, liksom ur Montesquieus ”moderata” styrelsekonstruktion, ter det sig aningen märkligt att lagstiftaren så lättvindigt lagt över artbrottsinstitutet på den dömande instansen. Riksdagen är såväl den naturliga bromsklossen för överdrivna politiska passioner som den tydliga utvärderaren av opinionsimpulser. Med andra ord är lagstiftaren det forum som bäst torde vara den främsta avkännaren av det allmänna rättsmedvetandet. Förvisso finns självfallet motargument vilket framgått ovan kring domarperspektivet (kan ta lång tid, ibland förs mindre relevanta frågor upp osv.), men vid en sammanvägd bedömning ser jag det som naturligt att det demokratiska elementet tar över, dvs. riksdagens roll som suverän lagstiftare¹³⁹. I denna del vill jag citera Karl XV:s valspråk efter Upplandslagen; Land ska med lag byggas.

---

¹³⁶ Jämför avsnitt 4.2.2.

¹³⁷ Jämför avsnitt 5.2.

¹³⁸ En kartläggning har skett i nyligen framlagda utredningen *Säkert inlåst?* SOU 2005:6.

¹³⁹ Högsta domstolen har dessutom uttalat i en dom från 1992 att artbrottsbedömningen i huvudsak är lagstiftarens uppgift i samband med ny lagstiftning samt att en artbrottsbedömning ”endast med viss försiktighet skall göras i domstolarnas praxis”. Domen har målnummer: NJA 1992 s.190.

Kriminalpolitik rör många gånger politiskt värdeladdade och ideologiskt färgade frågor. Artbrotten är härvid inte något undantag. Att nå konsensus kring straffsatser föregås många gånger av såväl hetlevrade debatter, som av en process i ”långbänk”. Ett kanske något cyniskt antagande är att nuvarande system möjliggjort en skärpning av straffsatserna ”bakvägen”. Ofrånkomligt är i alla fall att lagstiftaren sluppit att föra en kriminalpolitisk debatt kring fängelsestraffets tillämpning och längd. Huruvida detta varit en medveten politik från lagstiftarens sida undandrar sig en bedömning. Själv anser jag att artbrotten och dess tillämpning i allra högsta grad är kriminalpolitiska frågor. Här hänvisas till ytterligare ett rättssäkerhetskrav, nämligen att lagstiftaren bör konfronteras med ett *effektivt ansvarstagande*. Det är en öppen fråga om detta gäller lagstiftarens ansvarstagande för artbrott. Går man ett steg längre kan man misstänka att bristen på klara och restriktiva kriterier för institutet lämnat fältet öppet för institutets utvidgning. I än mer slagordsmässiga formuleringar skulle kunna hävdas att det som var tänkt att vara undantag idag stundtals blivit en regel.

Ekonomisk rationalitet och pengabrist framtvingar andra lösningar än slentrianmässiga fängelsestraff. Inte minst syns tendenserna i det under avsnitt 5.4.1 exemplifierade artbrottet rattfylleri. När det gäller denna brottstyp, liksom flertalet övriga artbrott, har nya positioner blivit aktuella i den straffrättsliga och etiska diskussionen kring fängelsestraffet. Kombinationen av överbeläggningar på fängelser och införandet av andra instrument i påföljdsarsenalen har lett till att nya synsätt har vunnit terräng¹⁴⁰. Ett exempel är ett ökat utdömande av samhällstjänst och olika kombinationer av skyddstillsyn, eller det numera vanliga scenariot att kriminalvårdsstyrelsen verkställer ett kortare fängelsestraff i form av elektronisk övervakning, s.k. ”fotboja”¹⁴¹. En annan vanlig argumentationslinje är att samhällstjänst i kombination med obligatorisk utbildning om rattfylleriets faror är ett effektivare alternativ än traditionellt fängelsestraff. Ovanstående ställer diskussionen mellan *allmänprevention och effektivitet* i fokus. Med andra ord blir de presumerade fängelsestraffen i praktiken i dag ofta något helt annat. Kanske är pendeln på väg att svänga?

---

¹⁴⁰ Att domstolarna låter andra påföljder och andra verkställighetsformer få mer utrymme syns exempelvis i domen NJA 1999 s. 9. Nämnas bör även hovrättslagmannen Martin Borgekes undersökning från 1999 att i mer än 20 procent av domarna kring grovt rattfylleri blir påföljden inte fängelse utan istället skyddstillsyn eller en villkorlig dom. Ett rimligt antagande mot bakgrund av rådande artbrottsutveckling torde härvid vara att dessa siffror troligtvis ökat än mer. Jmf. Borgeke, Martin, *Brottets art – några tankar kring en svårgripbar företeelse*, s. 224.

¹⁴¹ I Sverige började elektronisk övervakning användas 1994. Från och med den 1 januari 1999 är försöksverksamheten permanent och fängelsestraff på upp till tre månader kan verkställas genom intensivövervakning genom elektronisk kontroll. Det torde vara ett av tidens tecken att man för närvarande i den kriminalpolitiska debatten diskuterar frågan om att utsträcka användandet av fotboja även vid längre fängelsetider. Jmf. Ds 2004:7 ”*Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*”.

7 Avslutande reflektioner

Ett område som jag hittills endast knapphändigt berört är tredje statsmaktens – medias - eventuella influens på artbrottens utbredning och tillämpning. Från vissa håll har hävdats att brott som har fått stor exponering i media något mer lättvindigt klassificeras som artbrott än andra brott som inte utsatts för samma exponering. Inte minst har denna kritik blossat upp när det gäller Barnpornografibrottet och brottet Hets mot folkgrupp vilka relativt nyligen klassificerades som artbrott¹⁴². Avseende medias exponering bör även inflikas att medias influens sannolikt är olika stark och olika utformad beroende på om vi avser medborgarperspektivet, domarperspektivet eller lagstiftarperspektivet. För den förstnämnda och den sistnämnda gruppen är denna påverkan både legitim och demokratimässigt fullt naturlig. Vad avser domarnivån är dock en sådan påverkan något mer tveksam. Att ”kvälja dom” har historiskt sett ansetts vara en mycket tveksam företeelse. Vad media skriver kan påverka den enskilde domaren som i vissa lägen härmed måste vara osedvanligt stark för att stå emot så kallade mediadrev. Enligt min mening vore en empirisk forskningsstudie över medias eventuella inverkan på artbrottsklassificeringen önskvärd.

En annan avslutande reflektion hänför sig till det faktum att denna uppsats har en relativt teoretisk inriktning och rör sig i gränslandet mellan juridik och statsvetenskap. En hypotes som vore intressant att pröva forskningsmässigt är om allmänpreventiva hänsynstaganden från domstolarnas sida uppvisar skillnader geografiskt (jmf. avsnitt 6.2.2). Här kan nämnas att exempelvis Helsingborg är (ö)känt för sina smuglingsbrott, jaktbrott synes förekomma mer frekvent i de norra regionerna, och så kallade grova våldsbrott förekommer mest frekvent i storstäderna. Har detta någon påverkan vad avser institutet artbrott?

Avslutningsvis vill jag för tydlighetens skull markera att min utgångspunkt för uppsatsskrivandet har klara rättspositivistiska drag. En annan utgångspunkt kan självfallet ändra delar av mina slutsatser eller göra dessa mer eller mindre relevanta. Någon entydig teori i detta gränsland där artbrotten befinner sig går heller inte att uppåda varför mitt angreppssätt varit att nyttja tankegods från teoretiker inom såväl den juridiska som den statsvetenskapliga disciplinen. Det är min bestämda uppfattning att på en mer aggregerad nivå måste problemen och möjligheterna med klassificeringen av artbrott ges en mer framträdande plats i såväl den statsvetenskapliga som i den juridiska diskussionen. Denna uppsats ger måhända ett bidrag till denna diskussion men ingalunda några avgörande svar. Härför krävs mer forskning.

---

¹⁴² Jmf. hovrättsdomarna RH 1997:53 rörande Hets mot folkgrupp och RH 1996:87 samt RH 1998:22 när det gäller Barnpornografibrottet.

Referenser

Offentligt tryck

Prop. 1987/88:120, *Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.)*.
Prop. 1993/94:44, *Grovt rattfylleri m.m.*
Prop. 1997/98:96, *Vissa reformer av påföljdssystemet*.

Ds 2004:7 *Ökad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll*.

SOU 1956:55, *Skyddslag*.
SOU 1986:13-15, *Påföljd för brott*.
SOU 1995:91, *Ett reformerat straffsystem*.
SOU 2000:105, *Medling vid ungdomsbrott*.
SOU 2002:3, *Psykisk störning, brott och ansvar*.
SOU 2005:6, *Säkert inlåst?*.

Övriga rapporter

Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Nytt straffsystem –idéer och förslag*, nr: 1977:7.
Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Kriminalstatistik 2003*, nr: 2004:2.
Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Det allmänna rättsmedvetandet*, nr: 1996:1.
Rapport från Brottsförebyggande rådet, *Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003*, nr: 2004:3.

Böcker och vetenskapliga artiklar

Asp, Petter & von Hirsch, Andrew, *Straffvärde*, Artikel ur svensk Juristtidning (SvJT) 1999.
Borgeke, Martin, *Brottets art –några tankar kring en svårgripbar företeelse*, Artikel ur Svensk Juristtidning (SvJT) 1999.
Heuman, Lars, 1994. *Process- och straffrätt för juridisk översikt kurs*. Stockholm: Juristförlaget.
Häthén, Christian, 2004. *Stat och straff –rättshistoriska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
Häthén, Christian & Nilsén, Per, 2004. *Svensk historisk lagbok –rättshistoriska källtexter*. Lund: Studentlitteratur.
Jareborg, Nils, 2002. *Allmän kriminalrätt*. Uppsala: Iustus Förlag AB.
Jareborg, Nils & Zila, Josef, 2001. *Straffrättens påföljdslära*. Stockholm: Norstedts Juridik.
Larsson, Torbjörn, 1994. *Det svenska statsskicket*. Lund: Studentlitteratur.
Modéer, Kjell Å, 1997. *Historiska rättskällor*. Stockholm: Nerenius & Santérus Förlag.

- Nergelius, Joakim (red.), 2001. *Rättsfilosofi –samhälle och moral genom tiderna*. Lund: Studentlitteratur.
- Peczenik, Aleksander, 1995. *Juridikens teori och metod*. Stockholm: Fritzes Förlag AB.
- Petersson, Olof & Karvonen, Lauri m.fl, 2004. *Demokratirådets rapport 2004*. Stockholm: SNS Förlag.
- Påle, Karin & von Hirsch, Andrew, *Artbrott*, Artikel ur Svensk Juristtidning (SvJT) 1999.
- Simmonds, Nigel E, 2003. *Juridiska principfrågor –rättvisa, gällande rätt och rättigheter*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Strömberg, Håkan, 2001. *Sveriges författning*. Lund: Studentlitteratur.
- Strömberg, Tore, 1989. *Rättsfilosofins historia i huvuddrag*. Lund: Studentlitteratur.
- Thunberg, Malin, *På vilka grunder särbehandlas artbrott i rättspraxis?* Artikel ur Svensk Juristtidning (SvJT) 1999.
- Träskman, Per Ole, 2004. *Föränderligt och oföränderligt inom straffrättens allmänna läror*. Nordisk Tidskrift för Kriminalvetenskap, nr: 2/3 2004.
- Tännsjö, Torbjörn, 2000. *Grundbok i normativ etik*. Stockholm: Thales Förlag.
- Wennberg, Suzanne, 2001. *Introduktion till straffrätten*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Zila, Josef, 2003. *Specialstraffrätten- en introduktion*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Rättsfall

Högsta domstolen:

- NJA 1951 s.294
NJA 1989 s.688
NJA 1992 s.190
NJA 1999 s. 9

Hovrätten:

- RH 1996:30
RH 1996:87
RH 1997:53
RH 1998:22

Internet

Rapporten ”*Konsten att läsa statistik om brott och brottslingar*” från 1998. Finns på Brottsförebyggande rådets hemsida: www.bra.se
Informationen är hämtad den 17 maj 2005 kl. 15.05 och finns på webbadress:
http://www.bra.se/extra/faq/?module_instance=2&action_question_show.262.0.=1

Artikel från Svenska Dagbladet den 12 maj 2005: ”*Fängelse för bonde som sköt varg*”, författad av Katrin Krantz. Informationen är hämtad den 17 maj 2005 kl. 08.15 och finns på webbadress: http://www.svd.se/dynamiskt/inrikes/did_9721239.asp